

TÜRK ULUSAL BASININA GÖRE 1938'DE HATAY VE ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNÜN HATAY'DAKİ YANSIMASI

ACCORDING TO THE TURKISH NATIONAL PRESS, HATAY IN 1938 AND THE REFLEKTION OF ATATURK'S DEATH FOR HATAY

Mithat AYDIN* - Cengiz AKSEKİ**

Öz

1938'de Türk dış politikası Hatay sorununa odaklanmıştır. Bu suretle Atatürk, ömrünün son yılını Hatay konusunun çözümüne adanmıştır. Her aşaması, Atatürk tarafından hassas bir şekilde yönlendirilen bu süreç, Hatay'ın bağımsızlığı ile sonuçlanmıştır. Büyük acılar yaşayan Hatay'ın bağımsızlığını kazanmasındaki rolü nedeniyle bölgede Atatürk'e karşı derin bir sevgi ve saygı hissedilmiştir. Bu bağlamda Atatürk devrimleri Hatay'da da uygulanmaya çalışılmıştır. Onun ölümü, emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi veren bütün toplumlar gibi, Hatay'da da samimi bir üzüntü yaratmıştır. Bu çalışmada Türk ulusal basınında çıkan haberlerden hareketle 1938 yılı gelişmeleri ve Atatürk'ün vefatının Hatay'daki yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk ulusal basını, Atatürk, Hatay, Atatürk'ün ölümü*

Abstract

In 1938, Turkish Foreign Policy focused on Hatay and Atatürk, devoted his life to the solution of Hatay issue. This process, whose stages were directed precisely by Atatürk ended up with the independence of Hatay. For the reason of independence of Hatay, which overwent with griefs, in that region, there has been felt a deep respect and love for Atatürk. The revolutions of Atatürk have been tried to be applied in Hatay too and his death caused a great pain in Hatay like every community that struggled for independence against imperialism. In this study, developments of 1938 based on the news of Turkish National Press and the reflection of Atatürk's death in Hatay have been tried to be evaluated.

Keywords: *Turkish National Press, Atatürk, Hatay, Death of Atatürk*

A-1938'de Hatay: Büyük Millî Davamız

1936'da Boğazlar meselenin halledilmesinden sonra Türkiye açısından en önemli dış politika konusu Hatay olmuştur. Şüphesiz ki Türkiye'nin Hatay konusundaki tutkulu politikasının muharrik gücü Cumhurbaşkanı Atatürk idi.¹ Atatürk, son yıllardaki TBMM açış konuşmalarında Hatay konusunu "*milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir*

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Kınıklı Yerleşkesi, maydin@pau.edu.tr (orcid.org/0000-0002-2066-845X)

**Okt., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Kınıklı Yerleşkesi, cakseki@pau.edu.tr (orcid.org/0000-0003-2851-804X)

1 Antakya çevresini Hatay olarak isimlendiren Atatürk'tür. Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, AKDİTYK TTK Yayınları, Ankara 1992, s.95. Yine Hatay bayrağını belirleyen Atatürk'tür. Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, AKDİTYK TTK Yayınları, Ankara 1991, s.5. Atatürk, Cumhuriyet hükümetlerinin Hatay konusunda daha aktif bir politika izlemesini sağlamak için gazetede takma isimle yazılar bile yazıyordu. Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992, s.367-368. Hasan Rıza Soyak'a göre, Atatürk 1937 başlarında kendisine Hatay sorununun çözümünü için bütün resmî yetkilerini bırakarak Hatay'a gidip savaşabileceğini söylemiştir. Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul 1973, s.606-607.

*mesele*², “Büyük... millî davamız Hatay”³ ve “millî dava”⁴ olarak tanımlamıştır. Ömrünün son yılını tamamen Hatay sorununun çözümüne adanmış Atatürk, sağlığını da bu yolda feda etmiştir.

1938’de ulusal Türk basınında bir taraftan Avrupa’da yeni bir Dünya savaşının yaklaşmakta olduğunu, diğer taraftan Türkiye’nin Hatay konusundaki hassasiyetlerini izlemek mümkündür. 1936 Eylülünde Fransa ile Suriye arasında, Suriye’deki manda yönetiminin sona ermesine ilişkin yapılan dostluk antlaşmasında “Sancak’ın statüsünün” açıklanmaması nedeniyle, Türk basınında, “Anadolu kadar eski bir Türk yurdu” sayılan Sancak Türklerinin Suriye’ye bırakılmayacağı ifade edilmeye başlanmıştır⁵. Bu noktada Hatay’ın Osmanlı idari taksimatında İskenderun Sancağı içinde yer aldığı için Sancak adıyla anıldığını belirtelim. Türklere karşı baskıların artması üzerine Atatürk bölgedeki teşkilatlanmaya müdahale etmiş, Türkiye siyasetinde Sancak’ın ilhak edilmesi eğilimi gelişmeye başlamıştır⁶. 1937’de Milletler Cemiyeti’nin de içinde olduğu çözüm arayışı Türkiye tarafından tatmin edici bulunmadığı için, Türk kamuoyu mitinglerle⁷ seferber edilerek, olası bir askerî müdahale için hazır hale getirilmeye çalışılmıştır. 29 Mayıs 1937’de Türkiye ve Fransa arasında Sancak’ın toprak bütünlüğünü ve Suriye sınırlarını güvenceye alan bir anlaşma imzalanmış ve Sancak, Suriye sınırları içinde “ayrı bir varlık”⁸ statüsüne kavuşmuştur. Ancak, Milletler Cemiyeti Sancak’ta seçimlerin hem etnik, hem de dinî temsil esasına dayalı yapılmasını benimsemiş, bu nedenle seçimler yaklaştıkça ciddi gerilimler ortaya çıkmıştır.⁹

Sancak’ta Türkiye lehine bir sonuç çıkmasını sağlamak isteyen Türk hükümeti seçmenlerin, istediği toplumun (Türk, Arap, Alevî, Kürt, Ermeni, Rum Ortodoks) bir parçası olarak seçimlere katılmasını savunmuştur.¹⁰ Türkiye’nin ısrarları sonucunda Milletler Cemiyeti Konseyi konuyu görüşmek zorunda kalmıştır. Cumhuriyet gazetesi bu gelişmeyi, “Hatay işinde İtilaf, Konsey Sancak İntihabat Nizamnamesinin Tadil Olunmasını Tasvib Ettir”¹¹ şeklinde duyursa da karışıklıklar ve çatışma haberleri Türk ulusal basınında yer almaya devam etmiştir.

1938 Mayısında Türk ulusal basını Hatay’la ilgili sıklıkla tedhiş haberlerine yer vermiştir. “Hatay’da tedhiş, işgal kuvvetlerine mensup askerler bir Türk kızını yaraladılar.”,¹² “Antakya askerî işgal altında, Türklere karşı zulüm son haddini buldu, Taşnak Ermenileri dört Türkü öldürerek Asî nehrine attılar. Araçlar Antakya’da silahlı bir nümayiş yaptılar. Türk

2 1936 yılı TBMM açış konuşması. ASD, “Beşinci Dönem İkinci Toplanma Yılıni Açarken”, AKDITYK AAM Yayını, TTK Basımevi 1997, C.I., s.410.

3 1937 yılı TBMM açış konuşması. ASD, “Beşinci Dönem Üçüncü Toplanma Yılıni Açarken”, AKDITYK AAM Yayını, TTK Basımevi 1997, C.I., s.421.

4 Atatürk’ün İstanbul’da bulunduğu ve hastalığı nedeniyle katılmadığı TBMM toplantısı, açılış konuşmasını Başvekil Celal Bayar okumuştur. *Ulus*, 2 Kasım 1938, ASD, “Beşinci Dönem Üçüncü Toplanma Yılıni Açarken”, AKDITYK AAM Yayını, TTK Basımevi 1997, C.I., s.431.

5 Adil Dağıstan, Adnan Sofuoğlu, “Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)’ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XXI, 2005, Sayı 61., ss.1-46.

6 Yusuf Sarınoy, “Atatürk’ün Hatay Politikası-I- (1936-1938)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XII, Sayı: 34, 1996., s.3-65.

7 Yusuf Sarınoy, *a.g.m.*, s.20.

8 Hasan Köni, Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. I, Sayı:4, 1989., ss.535-539

9 Ahmet Asker, “Misak-ı Millî’ den Anavatan’a: Sancak Meselesi ve Çözümü”, *Yeni Türkiye Misak-ı Millî Özel Sayısı*, sayı: 93, 2017., ss.1105-1116

10 Ahmet Asker, *a.g.m.*, s.1112

11 *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1938.

12 *Tan*, 12 Mayıs 1938.

köylüleri panik halinde şehirlere sığınyyorlar."¹³ şeklinde verilen haberler esasen Hatay'ın içinden geçtiği siyasal şartlarla ilgilidir. Nitekim çoğunlukla çatışmaların seçim listelerinin oluşmasıyla, dolayısıyla Hatay'ın geleceğinin belirlenmesiyle ilgili olduğu haberlere doğrudan yansımasıdır: Tan gazetesinde 19 Mayıs 1938'de "*Hatay'da Türklere işkence*" başlığıyla verilen haberde Türklerin listesine oy vermek için Reyhaniye tescil bürosuna gelenlerin taarruza uğradığı ifade edilmiştir. Cumhuriyet'te ise "*Hatay'da zulüm ve işkence, Türk listesine yazılmak isteyenlerin sokak ortasında yaralandığı; bir Türk'ün, askerlerin gözü önünde bıçaklandığı*"¹⁴ yönündeki haberleri sütunlarına taşımıştır. Gazetelere göre bu baskının sebebi Hatay'da Türkleri azınlık haline getirmektir¹⁵. Bu endişeyi pekiştiren olayların başında bazıları silahlı¹⁶ Suriye Ermenilerinin masrafları da karşılanarak Hatay'a getirildiği ve bunların hem nüfus dairesine hem de seçim bürosuna kayıt ettirildiği yolunda gelen haberlerdir¹⁷. Milletler Cemiyeti, 19 Mayıs 1938'de seçmenlerin istediği etnik veya dinî gruba kayıt olarak seçimlere katılmasına ilişkin Türkiye'nin talebini kabul etmiştir¹⁸.

Aynı günlerde Türk ulusal basınında, tedhişten bıkan Hataylıların Atatürk'e başvurdukları¹⁹ ve onun müdahalesini istedikleri²⁰ haberleri yer almıştır. Habere göre "20-25 kadar Eti Türk reisi", Atatürk'e, Milletler Cemiyetine ve Adli Komisere birer telgraf çekerek Hatay'da seçim serbestisi kalmadığını, muhaliflerin hükümetle birlikte kendilerine karşı baskı ve tedhiş uyguladıklarını bildirmişlerdir.²¹ Bu süreçte bütün Hataylılar yanında Atatürk'ün "Eti Türkleri" olarak isimlendirdiği²², bölgedeki Arap Alevî toplumunun Atatürk'e çektiği telgraf da gazetelerde yer almış ve bu telgrafta Sancak Alevîlerine uygulanan baskı ve tedhişin protesto edildiği ve tamamen ihlal edilmiş bulunan seçim serbestisinin sağlanmasının istirham edildiğine yer verilmiştir.²³ Görüldüğü gibi seçim güvenliğinin kalmaması üzerine etnik ve dinî farklılıklar ne olursa olsun, bölge halkı istikrarı ve istikbali Atatürk Türkiye'sinde görmeye başlamışlardır. Türkiye'nin bölge halkının umudu olması tesadüf değildir. Çünkü Türk hükümeti bölgede yaşanan terörden ve seçim güvenliğinin kalmamasından dolayı hem Fransa'ya hem Milletler Cemiyeti'ne birer nota vermiştir²⁴.

Bu günlerde Türkiye'nin Hatay politikasının mimarı Cumhurbaşkanı Atatürk'ün hastalığına ilişkin Beyrut ve Hatay'da yalan haberler²⁵ yayılmaya çalışıldığı haberi gazetelerde yer almıştır. Tan gazetesine göre bu bir seçim manevrasıdır. Bu yolla Türklüğe karşı duyulan bağlılık ve sevgi gevşetilmeye çalışılmaktadır; bunun sorumlusu

13 Tan, 31 Mayıs 1938.

14 Cumhuriyet, 29 Mayıs 1938.

15 Cumhuriyet, 23 Mayıs 1938, "Fransızların şekâveti, Hatay Türklerini ekalliyette bırakmağa uğraşıyorlar"

16 Tan, 21 Mayıs 1938. Yine Tan gazetesini yazarı Ahmet Emin Yalman "Hatay'da Ermeniler" başlıklı yazısında bir Fransız gazetesinin "*Türkler Hatay'ı almayı kolay sanıyorlar. Hâlbuki oraya gittikleri zaman karşılarında otuz bin silahlı Ermeni çıkacaktır*" diye yazdığından söz ederek, Türkiye'nin endişelerini ifade etmiştir. Tan, 27 Mayıs 1938.

17 Tan, 20 Mayıs 1938.

18 Tayfur Sökmen, a.g.e., s.12.

19 Cumhuriyet, 12 Mayıs 1938 1.sayfada "*Hatayın Feryadı, Eti Türkleri dün Büyük Şefimize müracaat ettiler. İntihab serbestisinden mahrum kalan Hataylılar tedhişin önüne geçilmesini istiyorlar.*"

20 Tan, 12 Mayıs 1938.

21 Tan, 12 Mayıs 1938.

22 Tayfur Sökmen, a.g.e., s.98. Aynı olayı 10 Ekim 1936'da Cumhuriyet'te İsmail Müştak Mayakon, "Tarihten Bir Yaprak, Bir Türk Camiasının Adı" başlığıyla yayınladığı makalede anlatmıştır.

23 Tan, 15 Mayıs 1938.

24 Tan, 20 Mayıs 1938.

25 Olcay Özkaya Duman tarafından yapılan bir çalışmada söz konusu haberlerin Hatay'da seçimlerin gündeme geldiği 1938'de, Fransa ve Suriye tarafından desteklenen El-Uruba gazetesi tarafından çıkarıldığı ve kamuoyunda bir güvensizlik yaratmaya yönelik olduğu ifade edilmiştir. Olcay Özkaya Duman, *Sancaktan Devlete Hatay Basını (1921-1938)*, Yayınlanmamış doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Isparta 2013, s.140

da Fransızlardır. Keza daha önce de bir Fransız radyosu Atatürk'ün sağlığı hakkında yalan haberler yayınlamıştır²⁶. Bu türden haberlere basın ulusal bir tepki vermiştir. Çünkü bu haberlerin Hatay meselesiyle ilgili olduğu konusunda ortak bir kanaat gelişmiştir. Cumhuriyet gazetesinde Atatürk'ün sağlığı konusundaki haberler “menfur” ve “uydurma” olarak nitelenmiş, Hataylıların Atatürk'e sarsılmaz bağlılıklarını bir kere daha bildirdikleri ifade edilmiştir.²⁷

Atatürk'ün Mersin seyahati bütün bu olayların sıcaklığı içerisinde yapılmıştır. Gerçekte hasta olan ve doktorların yatarak istirahat etmesini önerdikleri Atatürk, Ankara'da 19 Mayıs törenlerine katılmış, ertesi günü özel treniyle Mersin'e hareket etmiştir. Mersin'de Atatürk'ün huzurunda Suriye ve Fransa'ya karşı gövde gösterisi²⁸ denilebilecek bir askerî geçit merasimi yapılmıştır.

1938 Haziranı Hatay için bir taraftan değişimin başladığı, diğer taraftan Türkiye'nin kararlılığının arttığı bir aydır. İlk günlerde Hatay'dan gelen çatışma haberleri gazetelerde yer almaya devam etmekte²⁹ ise de kısa süre sonra barışın uzak olmadığı³⁰ umudunu veren haberler okunabilmektedir. Atatürk ise hastalığı ilerlemiş olmasına rağmen devlet işleriyle yoğun olarak ilgilenmekten vazgeçmemiştir. 21 Haziranda Tan'da Başvekil Bayar, vekiller ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın Savarona'da Atatürk'ün huzurunda 4,5 saat süren bir toplantı yaptığı, Hatay meselesinin konuşulduğu ve mühim kararlar alındığı haberine yer verilmiştir³¹. Bu çabalar çok geçmeden Fransa üzerinde beklenen etkiyi yaratmıştır. 17 Haziranda Türkiye ile Fransa heyetleri arasında askerî görüşmeler başlamış, ayrıca Türkiye'nin isteği ve Fransa'nın kabul etmesi üzerine Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu 29 Haziranda Hatay'ı terk etmiş, böylece sorun yalnızca Türkiye ile Fransa arasında çözülebilecek bir konu haline gelmiştir³².

B-Hatay'da Atatürk Sevgisi: Şarkın Atası Atatürk, Hatay'ı da kurtardın. Varol!

Temmuz başında Türkiye ile Fransa heyetleri arasındaki görüşmelerden iyi haberler gelmeye başlamıştır.³³ Hatta 3 Temmuz günü gazeteler, biraz da aceleci davranarak “Askerlerimiz bugün Hatay'a giriyor” sürmanşetiyle yayınlanmış³⁴ ve ayrıca Hatay'da hudut boyunca karşılama hazırlıkları yapıldığını ve yol boyunca her yerde “Yaşasın

26 Tan, 19 Mayıs 1938.

27 Cumhuriyet, 24 Mayıs 1938. Ayrıca Tan gazetesini haberine göre: Atatürk'ün sağlığı hakkında çıkarılan dedikodulardan müteessir olan Hatay halkı “Halk Partisi Başkanı Abdülğani ağanın” başkanlığında Mersin'e gelerek Atatürk'le görüşmüşlerdir. Tan 24 Mayıs 1938.

28 21 Mayıs 1938 tarihli Cumhuriyet gazetesi, birinci sayfada Mersin'deki askerî kıtaların Atatürk'ün önünde bir geçit resmî yaptıkları haberini verirken; sayfanın sağında “Ordumuzun Yeni Teslihat Programı” başlığı altında, ordunun savunma ihtiyaçları için 125,500,000 Lira ödenek ayrıldığı ve bunun gerekçeleri açıklanıyor ki bu haberin, Atatürk'ün seyahatinin bir parçası olduğu düşünülmelidir.

29 Tan, 2 Haziran 1938. 1938 Haziranı başlarında Hatay'daki çatışmalara ilişkin çıkan haberlerden biri Tan gazetesinde şöyle yer almıştı: “Hatay'da dün de çarpışmalar oldu. 2 Türk ve 2 Arap öldü.”

30 Cumhuriyet, 11 Haziran 1938. Hatay'daki kargaşa ve Türklerin maruz kaldığı kötü muameleler Cumhuriyet gazetesinin 11 Haziran 1938 tarihli nüshasına şu şekilde yansımıştır: “Hatay'da milisler dağıtılıyor, silahlar toplanıyor, iki Arap gazetesi kapatıldı. Türkiye, Suriye ve Fransa arasında bir dostluk muahedesi akdedilecek. Hatay'daki Eti Türkleri tarafından Milletler Cemiyeti nezdinde müteaddid defalar yapılan şikâyetler üzerine şimdiye kadar olan kayıpların hükümsüz sayılarak tam bir serbestî içinde yeniden kayda başlanacağı söylenmektedir. Bilhassa köylerde cinayetler işleyerek serbestçe gezinen şerirler hesap sorulma zamanının geldiğini anlayarak firar etmişlerdir.”

31 Tan, 21 Haziran 1938.

32 Yusuf Sarınoy, “Atatürk'ün Hatay Politikası-II- (1938-1939)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XII, Sayı:35, 1996, ss.407-454

33 Kurun, 2 Temmuz 1938. Gazeteye göre Hatay'da Türk ve Fransız kuvvetleri aynı miktarda olacak.

34 Kurun, 3 Temmuz 1938, Tan 3 Temmuz 1938.

Atatürk", "Yaşasın Türk ordusu" yazılı taklar kurulduğunu ifade etmişlerdir. Basın, Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot arasında Dostluk Antlaşmasının imzalandığı³⁵ 4 Temmuz günü Atatürk'ün ve Türkiye'nin başarısını kırmızı harflerle "Atatürk'ün Zaferi"³⁶ sürmanşetiyle duyurmuştur. Ertesi günü ise gazeteler birinci sayfalarını tamamen bu ulusal başarı ve sevinçe ayırmışlardır: "Hatay'a Girdik"³⁷. Asım Us, o günkü başyazısında "Hatay Türklerini kurtarmak Büyük önder Atatürk'ün millete karşı verdiği bir söz idi... Nihayet gerçekleşti." demekte ve Hatay'ın silahlı, silahsız her türlü baskıdan kurtulduğunu³⁸ ifade etmektedir. Türk askerî birlikleri Hatay'da sevinçle karşılanmış, İskenderun'da muazzam geçit resmi yapılmış, sancakları, askerleri öpen, atların önüne yatan Hataylılar Mehmetçiklere şerbet ve ayran ikram etmişlerdir. Hatay Türk bayrağının gölgesinde hürriyete ve istiklale kavuşmuştur.³⁹ "Ordumuz Bugün Antakya'da... Hataylılar kurtuluşlarının ikinci gününü de hatır ve hayale gelmeyecek derecede coşkun şenlikler ve tezahürat içinde kutlulamağa devam ediyorlar. Şimalden ta Suriye hududuna kadar uzayan koca mıntıkada adeta gökleri dolduran tek bir avaze hâkimdir: Yaşa Atatürk. Büyük Şefin Hatay'dan çekilen telgraflara verdiği cevap çoğaltılarak her yere dağıtılmış, caddelerde, toplanma meydanlarında okunmuş, Türkler 'ulu Türk başbuğunun' bu tarihi hitabını sevinç gözyaşlarıyla dinlemişlerdir."⁴⁰. Anavatanı da Hatay'ı da kurtarana⁴¹ şükran çok sade ama içtendir: "Atatürk, Hatayı da kurtardın. Varol!"⁴². Atatürk de Hatay'dan aldığı tazim ve teşekkür telgraflarına aynı içtenlik ve sadelikle cevap vermiştir: "Sizin için orada saadet ve refah dilerim"⁴³.

Gazeteler sonraki günlerde Hatay sevincine yer vermeye devam etmişlerdir. Cumhuriyet gazetesi, Mustafa Kemal Paşa'nın 1923'te Adana'da matem kıyafetiyle karşılanmasını ve burada söylediği "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde kalmaz" demesine gönderme yaparak "Hatay'ın matemli kızı! Kara elbisesini yırtarak dün ay yıldızına kavuştu!"⁴⁴ ifadesini kullanmıştır. Şenlikler, geceleri fener alayı yapıldığı ve Türk askerlerinin sevinçle karşılandığı haberleri⁴⁵ ve fotoğraflar gazetelerde yer almaya devam etmiştir.

Türk askerî birliklerinin girişinden sonra Hatay'da seçmenlerin tescili ve seçim işlerinde bir istikrar sağlanmış ve Ağustos başında seçimler tamamlanmıştır. 40 kişilik mecliste Türkler 22 mebusluk kazanmışlardır⁴⁶. 2 Eylülde Hatay Millet Meclisi açılmış, devlete Hatay isminin verilmesini kabul etmiştir. En yaşlı üye Mehmed Adalı, meclisi açış nutkunda "Büyük Türk milleti ve Ulu Şefimiz Atatürk'ün ilham ve irâdelerile kurtarılan istiklâlimizi tebrik ederken Büyük Türk milletine ve Ulu Şefimize sonsuz bağlılığımızı tekrar

35 Bu konudaki "Resmî Tebliğ" 5 Temmuz günü Kurun'da yer almaktadır. Resmî tebliğde, Dışişleri Vekili Aras'la Fransız büyükelçisi M. Henri Ponsot arasında mutabakat sağlanan belgelerin imzalandığı ve imzalanan bütün belgelerin derhal yayınlanmasına karar verildiği bildirilmektedir.

36 Kurun, 4 Temmuz 1938. 4 ve 5 Temmuz tarihli Kurun 1. Sayfada iki askerî birlik fotoğrafı ortasına küçük bir Atatürk fotoğrafı konularak yayınlanmıştır.

37 Tan, 5 Temmuz 1938.

38 Asım Us, "Artık sevinebiliriz", Kurun, 5 Temmuz 1938.

39 Cumhuriyet, 6 Temmuz 1938.

40 Cumhuriyet, 7 Temmuz 1938.

41 Bu benzetme daha sonra da çok kullanılmıştır. "Başvekil, Hatay'ın da halâskârı olan Ulu Şef'e hükümetin minnet ve şükranlarını arz etti." Cumhuriyet, 4 Eylül 1938.

42 Kurun, 6 Temmuz 1938. Caddelerinde "Yaşa Varol Atatürk" tabelaları bulunan Hatay resimlerine gazetelerde rastlamak mümkündür. Kurun, 4 Temmuz 1938.

43 Tan, 6 Temmuz 1938.

44 Cumhuriyet, 8 Temmuz 1938.

45 Tan, 10 Temmuz 1938.

46 Abdurrahman Melek, a.g.e., s. 61.

etmeği şerefli ve milî bir vazife" bildiğini⁴⁷ söylemiştir. Hatay Millet Meclisi başkanlığına seçilen Abdülgani Türkmen ise yaptığı konuşmada, on dokuz yıl özgürlük ve bağımsızlık beklediklerini, Türk milletinin kendilerine destek olmada hiçbir fedakârlıktan çekinmediğini belirtmiştir. Ayrıca "istiklâlimizi, kurtaran, kuran ve koruyan" Atatürk'e bağlılık sunmayı şerefli bir ödev saydığını söylemiştir⁴⁸. Bu konuşmadan sonra mebuslar yemin etmişler ve daha sonra Devlet Başkanlığına oybirliğiyle Hatay Halk Partisi'nin adayı⁴⁹ Tayfur Sökmen'i seçmişlerdir⁵⁰.

Abdurrahman Melek başvekilliğinde kurulan hükümet programının "ruhu ve esası Kemalizm rejimi" ve onun gerekleri⁵¹ idi. Keza Hatay Halk Partisi de parti beyannamesinde "Cumhuriyetçilik, halkçılık, lâiklik, inkılâpçılık" prensiplerinin devlet yönetiminde izleneceğini⁵² açıklamış, "milliyetçilik" prensibini de "kültürel milliyetçilik" olarak tanımlamıştır. Beyannamede "devletçilik" prensibine yer verilmemiştir.

Meclisin açılmasında Türk mebuslar kadar, Alevî, Ermeni, Rum cemaatleri namına söz söyleyen mebuslar da Atatürk'ten sitayişle bahsetmiş ve onu "Şarkın Atası" diye nitelemişlerdir⁵³. Meclisin açılış oturumunda "Alevî cemaati namına" konuşan Zeynelâbidin Maruf "Kuvvetini tarihin azametinden ve Türk milletinin bitmez tükenmez kudret kaynaklarından alan Sancak seknesi, az zamanda çok terakki ederek yurdumuzu cennete çevirecektir. Türk'ün en eski kollarından gelen ve kendi aslını çok iyi bilerek hiçbir vakit unutulmamış olan milletimiz, Türklerin ve bütün şarkın Atası olan Ulu Önderin bize gösterdiği şuurulu yolda yürüyerek kendisine gösterilen teveccühe lâyık olduğunu ispat edecektir. Bizi istikbâle kavuşturduklarından dolayı Atatürk hazretlerine ve büyük Türk milletine sonsuz minnet ve şükran hislerimi bu kürsüden arz ederken istiklâlimiz için çalışan Fransız hükümetine, Cumhurreisine milletim namına teşekkür etmeği borç telâkki ederim"⁵⁴ demiştir.

Cumhuriyet gazetesinde, "Hatay Kamutayında Çok Güzel Nutuklar" başlığıyla yayınlanan baş makalede ırk ve din farkı olmaksızın bu başarıdan dolayı bütün Hataylılar tebrik edilmiş ve artık eski ayrılıkların unutulması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Yunus Nadi imzalı bu başyazıya göre Ermeni cemaati mebuslarından Kazancıyan Efendi de mecliste yaptığı konuşmada Türk ve Ermenilerin, hatta bütün unsurların birlikte çalışmasının faydalarından⁵⁵ söz etmiştir. Cumhuriyet, Kazancıyan'ın bir gün önce yayınlanan konuşmasında da "Biz de Türklerle bir olarak arz üzerinde ilk medeniyet tohumları saçan beşeriyetin terakki ve temdidine yegâne bir âmil olan büyük milletin zümresindeniz. Asr-ı hazırın en ulu bir şahsiyeti olan Atatürk Türk ve Ermeni ırklarının bir soydan ve kardeş bir ırk olduğunu ilân etmedi mi? Büyük Önderin vazettiği prensibi tatbik etmeliyiz, kim bu prensipten inharaf ederse, Ata'ya ihanet etmiş olacaktır. Binaenaleyh Sancak dâhilinde

47 Akşam, 3 Eylül 1938. Gazete o gün "Yaşasın Müstakil Hatay" sürmanşetini atmıştır.

48 4 Eylül tarihli Cumhuriyet Hatay Meclisi'nin açılışını daha ayrıntılı vermiştir. Buna göre Abdülgani Türkmen'in konuşmasında her Atatürk ismi geçtiğinde "alkış ve yaşa seslerinin arkası gelmiyor ve hatip dakikalarca nutkunu kesmek mecburiyetinde" kalıyordu.

49 Cumhuriyet, 4 Eylül 1938. Gazetede Sökmen'in birkaç cümlelik biyografisi de verilmiştir

50 Cumhuriyet, 3 Eylül 1938.

51 Cumhuriyet, 8 Eylül 1938, Melek, a.g.e., s.86

52 Melek, a.g.e., s.64

53 Kurun, 4 Eylül 1938. Akşam, 4 Eylül 1938, Ayrıca Cumhuriyet gazetesi: "Hatay'da İstiklal Bayramı, Mebuslar şarkın Atası Büyük Şefe bütün Hataylıların sonsuz minnet ve bağlılıklarını teyid ettiler." Cumhuriyet, 4 Eylül 1938 Bununla birlikte Kurun'da Hatay sevinçli günlerini yaşarken köyleri basan Arap çetelerinin üç Türk'ü öldürdüğü haberi manşet yapılmıştır.

54 Cumhuriyet, 4 Eylül 1938.

55 Cumhuriyet, 5 Eylül 1938.

*anâsır-ı muhtelif efrâdile şimdiye kadar nasıl kardeş gibi geçiniyor, geçindi ise, bundan böyle de bu münâsebetimizi daha büyük bir ehemmiyetle son derece terakki ettirmek en büyük arzumuzdur*⁵⁶ cümlelerine yer vermiştir. Yine kısa bir süre sonra Cumhuriyetin on beşinci yılı kutlamaları için Türkiye'ye gelen heyette yer alan Haçador Karabacakyan⁵⁷ ve İsa Kazancıyan yaptıkları açıklamada *"Hatay'da Türklerle Ermeniler arasında sadece din farkı vardır. Yani hepimiz Türk'üz. Biz artık yabancılara alet olamayız. Bilâkis öyle bir hattı hareket takib edeceğiz ki, bütün dünya bizim Atatürk'ün üvey değil, öz evlâdları olduğumuzu ve Onun güneşinden aydınlanacağımızı anlayacaktır"* dedikleri basına yansımıştır. Bu sözlerin mebuslardan hangisine ait olduğu belirtilmemiş olmakla birlikte, Türk olduklarını ve Atatürk'e bağlılık vurgusunun öne çıktığı görülmektedir⁵⁸.

Yine Yunus Nadi'ye göre Hatay Millet Meclisi'nin Rum-Ortodoks mebuslarından Basil Huri de bir konuşma yapmıştır: *"Arkadaşlar, vatanımızın saadet ve felâket anlarında daima birlik olarak yaşayacak ve öleceğiz. Şarkın Atası Ulu Önderimiz, Hatay bilâtefriki cins ve mezheb Hataylılarıdır, ve kanun nazarında tam müsavat halinde yaşayacaklardır, buyurdular. Bizim için tarihî hakikatlerin hepsinden daha üstün olan bu sözün kıymetine bugün bütün varlığımızla iman ediyoruz."* Görüldüğü gibi Atatürk'ten *"Şarkın Atası Ulu Önderimiz"* diye söz eden Basil Huri, onun hiç kimse için ayrımcılık istemediğine vurgu yapmıştır. Keza Basil Huri yine Hatay Meclisi'nde mebuslar arasından seçilecek bir heyetin Türkiye'ye giderek *"Büyük Şef'e"* Hataylıların minnet ve selamlarını bildirmesini teklif etmiş ve bu teklif alkışlarla karşılanmıştır⁵⁹. Nitekim Cumhuriyetin 15. yılı kutlama törenleri için Ankara'ya gelen heyet içinde Basil Nuri de yer almıştır. Rum-Ortodoks listesinden⁶⁰ Hatay Meclisi'nde yer alan Basil Nuri Ankara'da gazetecilere anavatanı ilk defa gören bir Türk olduğunu ve Atatürk'ün medeniyeti ve memleketi yeni baştan kurduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, her Hataylı için *"Büyük şefimizin temin etmiş olduğu istiklâl ve hürriyete hak kazanmış ileri bir memleket yaratmak, en büyük gaye olmuştur"* sözleriyle Atatürk'ün, Hataylıların da lideri olduğunu belirtmiştir. Büyük acılar yaşayan Hatay'da etnik ve dinî farklılıklar ne olursa olsun, Atatürk'e saygı ifade eden sözler bir protokol konuşması olmaktan uzaktır, samimidir. Çünkü bağımsızlık⁶¹, istikrar, barış, demokrasi, eşitlik ve hürriyetten mahrum bu topraklarda Atatürk ismi hasreti çekilen her şeyi ifade etmektedir. Hatay Millet Meclisi'nde Türk olmayan mebusların konuşmalarına bakıldığında Hatay'da sağlanan barışın kıymetinin anlaşıldığı görülmektedir.

Bu dönemde Hatay basını da Atatürk sevgisine geniş bir yer vermiştir. 1938'de Türkçe yayınlanan ve Beyrut, Halep, Kerkük yanında Anadolu'da da dağıtılan Hatay Gazetesi⁶² daha ölümünden önce Atatürk sevgisine sayfalarında yer vermiştir. Gazetede Hatay devletinin bağımsızlığını *"Yüce önder Atatürk'e"* borçlu olduğu sıklıkla vurgulanmış ve gayrimüslimlerin de Atatürk'e sevgi, saygı ve minnettarlık duydukları ifade edilmiştir. 1

56 *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1938.

57 Haçador Karabacakyan, Hatay'ın Türkiye'ye katılma kararı aldığı 1939'da Millet Meclisi'nde yine Atatürk ve Türkiye'ye bağlılık konuşması yapmıştır. Mehmet Tekin, *Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları*, AKDTYK AAM Yayını, Ankara 2009, s.494. Yazar bu konuşmanın zabıtlardan değil Yenigün gazetesinden alındığını ifade etmektedir.

58 *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1938.

59 *Kurun*, 11 Eylül 1938. Ancak bu habere göre Tayfur Sökmen bunun Cumhuriyet bayramı münasebetiyle yapılmasının uygun olacağını bildirmiş ve bu sevinçle kabul edilmiştir. Aynı gün Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri *"Atatürk'e Hataylıların minnet ve şükranları arz edilecek, Hatay tazim heyeti Cumhuriyet bayramında Ankara'ya gelecek"* şeklinde bir haber yapmışlardır. Akşam, 11 Eylül 1938; Cumhuriyet, 11 Eylül 1938.

60 *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1938. Gazetede Vasil Buri olarak yazılmıştır.

61 Akşam Gazetesinde Asım Us, İskenderun körfezi hinterlandında iki gündür bağımsız bir Türk devletinin kurulduğunu ve bunun Atatürk Türkiye'sinin en samimi ülküsü olduğunu ifade etmiştir. *Akşam*, 4 Eylül 1938.

62 Esin Dayı, "Hatay Gazetesi'ne Göre, Atatürk ve Atatürk'ün Vefatının Hataylılar Üzerindeki Tesirleri", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, ss.809-823.

Kasım 1938 Hatay gazetesinde öğretmen Arif Yüksel'in kaleme aldığı bir yazıda "Atatürk Türkiye'yi yeniden yaratandır. Atatürk Hatay'ı istiklâline kavuşturandır. Atatürk uyanan Asya'nın ilk rehberidir..." denilmekte, Türklerin Atatürk sayesinde asırlardır yapılamayan işleri on beş yılda başardıkları ifade edilmektedir⁶³. Bu yazıda geçen, Atatürk'ün modern bir Türkiye kurması, uyanan Asya'nın rehberi olması ve on beş yılda asırlardır yapılamayan işleri yapması Türk ulusal basınında⁶⁴ özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra sıklıkla vurgulanmıştır.

Tayfur Sökmen, Devlet Başkanlığına seçilmiş olması münasebetiyle Atatürk'e çektiği telgrafta "Türkiye'nin Ulu Önderi tarafından gösterilen yüksek alâka ve yardım sayesinde istiklâline kavuşmuş olan Hatay'ın Ulu Şef Atatürk'e ve Büyük Millet Meclisi'ne karşı beslediği minnet ve şükran ve bağlılık hislerini bu vesile ile de arz etmekle son derece bahtiyarım. Vazifemin ifası sırasında yüksek alâka ve irşatlarınızın esirgenmemesi dileğiyle candan bağlılığımı ve sonsuz saygılarımı sunarım" ifadelerine yer vermiştir. Atatürk ise cevabında "sizi tebrik ederken inkişafını daima alâka ve muhabbetle takip edeceğim Hatay'daki faaliyetinizde muvaffakiyetinizi temenni eyler ve Hatay'ın yeni idare altında pek çok saadet ve refahlar görmesini yürekten temenni ederim"⁶⁵ diyerek Hatay'a ilgisinin devam edeceğini göstermiştir.

7 Eylülde Atatürk'ün belirlediği Hatay bayrağı top ve mızık sesleri arasında Meclis binasına çekilmiştir. Meclis Başkanı Abdülğani Türkmen Atatürk'e bir telgraf çekerken, Başvekil Abdurrahman Melek Mecliste yaptığı konuşmada "canla başla bağlı olduğumuz ulu şefimiz Atatürk'ün nur ve iman saçan ilham eserleri, Türk'ün ruhunda mevcut olan azim ve fedakârlık, bize bütün bu güçlükleri yenmek kudretini bahşedecektir" demiştir⁶⁶. Bu konuşmada geçen "Atatürk'ün nur ve iman saçan ilham eserleri" sözcüklerinin tesadüfen söylenmediği kısa süre sonra anlaşılmıştır. Çünkü 9 Eylül tarihli gazeteler Hatay'da Türk devriminin örnek alındığını ve Atatürk'ün yolundan gidildiğini gösteren haberlere yer vermişlerdir. Kurun bu haberi "Hatay Meclisinin Mühim Kararları"⁶⁷ başlığıyla duyurmuştur. Daha birkaç gün önce fener alaylarında, sevinç gösterilerinde Fransa'nın Millî Marşı "Marseyyaz"⁶⁸ ile birlikte okunan İstiklâl Marşı artık Hatay millî marşı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca fesin kaldırılarak, şapkanın millî başlık sayılması⁶⁹, aşarın kaldırılması, Hatay için pul bastırılması kabul edilmiştir⁷⁰. Hatay Millet Meclisi, Türk devrimini izlediğini gösteren bu kararlarla kısa süre sonra katılacağı anavatanla kolayca bütünleşmenin yolunu açmıştır.

Bu geçiş döneminde Hatay'ın Suriye'den kopuşuna karşı, Türkiye Cumhuriyeti ona gereken maddi desteği de vermekten geri kalmamıştır. Hatay'ın kuruluşunda yaşanan sorunlar⁷¹ daima Türkiye'nin desteği ile çözülmüştür. 20 Ekim 1938'te Suriye'nin, sınırı

63 Esin Dayı, *a.g.m.*, s.812.

64 Cengiz Akseki, "Atatürk'ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansımaları (1938-1939)", *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, C.II, Sayı:12, 2006

65 *Kurun*, 5 Eylül 1938. Cumhuriyet aynı haberi "Atatürk'ün Hatay Devlet reisine yüksek iltifatı" başlığıyla vermiştir. Cumhuriyet, 5 Eylül 1938.

66 *Kurun*, 8 Eylül 1938.

67 *Kurun*, 9 Eylül 1938.

68 *Kurun*, 5 Eylül 1938'de törenlerde İstiklâl Marşı'yla birlikte Marseyyaz'ın (La Marseillaise) okunduğunu yazmıştır.

69 Şapka konusunun Hatay'daki ilginç durumu için Melek, *a.g.e.*, s.20 vd.

70 *Akşam*, 9 Eylül 1938; *Kurun*, 9 Eylül 1938; *Cumhuriyet* 9 Eylül 1938.

71 Melek, *a.g.e.*, s.65. Abdurrahman Melek "takyidat" olarak andığı bu sorunları gümrüklerin Suriye ile birlikte yönetilmesi, posta ve telgraftın Suriye postası olması ve Suriye parası kullanılması, Suriye ile sınır olmaması ve Hatay Devleti'nin dış temsilinin Suriye Cumhurbaşkanına ait olması şeklinde sıralamaktadır.

kapatarak⁷² Hatay'a un ve hububat ihracını yasaklaması üzerine, Türkiye bu ihtiyacı hemen karşılamaya başlamıştır⁷³. Sonraki günlerde Ziraat Bankası tarafından Hatay'ın buğday ihtiyacının karşılanmaya devam ettiği,⁷⁴ Türkiye'nin gümrüklerde Hatay menşeli ürünlere %99 indirim yaptığı⁷⁵ ve Hataylıların pasaport sorununu çözmek için Türk yetkililerle görüşecekleri⁷⁶ haberleri basında yer almıştır.

C-Atatürk'ün Son Günlerinde Hatay

Türkiye'de 17 Ekim 1938'de Akşam⁷⁷ ve ertesi günü ulusal basının diğer gazeteleri⁷⁸ Atatürk'ün sağlığına ilişkin ilk resmî raporu yayınlamışlardır. Hatay gazeteleri ise bir gün sonra Ankara radyosu ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin yayınladığı rapora yer vermişlerdir⁷⁹. 23 Ekimde Türkiye'de gazeteler⁸⁰ Atatürk'ün sağlığının tamamen iyi olduğu için artık rapor yayınlanmayacağı haberine yer verirken, bu haber de Hatay Gazetesinde ertesi gün⁸¹ yayınlanmıştır.

Hatay Millet Meclisi'nin açıldığı ilk günlerde ortaya atılan Atatürk'e Hataylıların minnet ve şükranlarını bildirmesi için bir heyet gönderilmesi fikri, cumhuriyetin 15. yılı kutlamaları münasebetiyle gerçekleştirilmiş, Hatay Millet Meclisi reisi Abdülgani Türkmen'in başkanlığında bir heyet Türkiye'ye gelmiştir⁸². Bu heyet Hatay'ın bütün etnik ve dinî yapısını temsil etmiştir⁸³. Türkiye, Atatürk'ün hastalığı nedeniyle katılamadığı Cumhuriyetin 15. yılı kutlamalarını biraz buruk kutlamıştır. Hatay'da da Türk ve Hatay bayraklarının yan yana asıldığı törenlerle Cumhuriyet Bayramı coşkun⁸⁴ ve "heyecanlı tezahürlerle"⁸⁵ kutlanmış, ancak geleneksel cumhuriyet balosu Ankara'da olduğu gibi Hatay'da da ertelenmiştir⁸⁶. Hatay, anavatanın sevincine de, burukluğuna da ortak olmuştur.

Cumhuriyet Bayramı nedeniyle iki Türk devleti arasında resmî yazışmalar yapılmıştır. Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen ve Ankara'daki törenlere Hatay adına katılan heyetin başkanı ve Hatay Millet Meclisi başkanı Abdülgani Türkmen de İstanbul'da bulunan Atatürk'e birer telgraf çekmiştir⁸⁷. Atatürk'e çekilen telgrafların ortak yönü Hatay'ın koruyucu ve kurtarıcısı olduğunun belirtilmesidir.

72 Yusuf Sarıay, "Atatürk'ün Hatay Politikası-II- (1938-1939)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XII, Sayı:35, 1996., ss.407-454

73 *Son Telgraf*, 29 Ekim 1938.

74 *Yeni Sabah*, 13 Kasım 1938; *Son Telgraf*, 13 Kasım 1938. *Akşam* gazetesi "Hatay halkını ekmeksiz mi bırakacaklar?" başlıklı haberde Hatay'a un ve hububat yasağını Suriye'deki Fransız yüksek komiserinin emrine bağlamaktadır. *Akşam*, 2 Kasım 1938.

75 *Yeni Sabah*, 19 Kasım 1938.

76 *Ulus*, 29 Kasım 1938.

77 *Akşam*, 17 Ekim 1938.

78 *Ulus*, 18 Ekim 1938; *Cumhuriyet* 18 Ekim 1938; *Kurun*, 18 Ekim 1938; *Son Posta* 18 Ekim 1938; *Son Telgraf*, 18 Ekim 1938, *Tan* 18 Ekim 1938, *Yeni Sabah* 18 Ekim 1938.

79 Esin Dayı, *a.g.m.*, s.811.

80 *Son Telgraf*, 23 Ekim 1938; *Kurun*, 23 Ekim 1938; *Yeni Sabah*, 23 Ekim 1938; *Ulus*, 23 Ekim 1938; *Son Posta*, 23 Ekim 1938; *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1938.

81 Esin Dayı, *a.g.m.*, s.811.

82 *Yeni Sabah*, 30 Ekim 1938.

83 *Ulus*, 30 Ekim 1930; *Kurun*, 30 Ekim 1930. Mebuslar Abdurrahman Mursal, Şeyh Ahmet Tümkaya, Basil Huri, Dr. Bedi Bilgin, Haçadoryan (Kurun'a göre Haçadur), Hasan Davut, İsa Kazancıyan, Hacı Rezzuk, Sami Azmi. Ayrıca Hataylı gazeteciler Şükrü Balcı, Edvar Nun (Kurun'a göre bu kişi Elliva gazetesi sahibidir), Jorj Medure'den (Kurun'a göre 'Corc Medeni' ve Suriye gazeteleri muhabiri) oluşmaktadır.

84 *Kurun*, 1 Kasım 1938.

85 *Ulus*, 1 Kasım 1938.

86 Esin Dayı, *a.g.m.*, s.811.

87 *Ulus*, 3 Kasım 1938, *Kurun*, 3 Kasım 1938, *Ulus*, 4 Kasım 1938.

Atatürk bu sırada İstanbul'dadır ve hastadır; bu nedenle kamutayı açış nutku Celal Bayar tarafından okunmuştur. Bu nutukta Hatay konusuna şu şekilde yer verilmiştir: *"Hatay meselesinin son sene zarfında geçirmiş olduğu safhalar malûmunuzdur. Bu millî dâvayı bir Türk - Fransız dostane anlaşmasıyla halletmek yolundaki mesaî muvaffakiyete erdi. Türk ve Fransız askerlerinin muvakkat ve müşterek işgali bu anlaşmanın bariz tezahürü oldu. Bu sayede sükûn yerleşti ve intihabat ikmâl olundu. Nihayet Hatay, Millet Meclisi'ne ve istiklâlîne kavuştu. (Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar). Müstakil Hatay Devleti bugün inzibat kuvvetlerini tanzim eylemek ve memleketin dâhilî emniyetini de kendi vasıtalarıyla temin etmekle meşguldür. Bunun da yakında başarılacağını ümit ediyoruz. Geçen sene 'yarınki Türk - Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve âmil olacaktır' demiştim. Filhakika Hatay işindeki Türk - Fransız anlaşması iki devlet arasındaki münasebetleri çok dostâne bir duruma getirmiştir. Hatay işinde istihsal edilen neticelerin istikrarı Türk - Fransız dostluğunun da inkişaf ve tebellürüne bir esas teşkil edeceği kanaatindeyim."*⁸⁸ Atatürk, önceki açış nutuklarında olduğu gibi TBMM'yi son açış nutkunda da Hatay meselesine dış politikanın en önemli konusu olarak yer vermiştir. Bu millî davayı başarmış olmanın mutluluğu, sözlerinde hissedilmektedir.

Atatürk'ün son günlerinde ulusal basında dış politikanın önemli başlıklarından biri hâlâ Hatay'dır. Açıkça söylenmese de Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının nihai hedef olduğu bellidir. Bu nedenle ulusal basın Hatay'daki her sorunla yakından ilgilenmektedir. Atatürk'ün vefatından üç gün önce Kurun gazetesinde Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun kaleme aldığı ve Hatay halkının çilesine değinen *"Hatay'ın Kültür Çehresi"*⁸⁹ başlıklı makale bu anlamda dikkat çekicidir. Makaleye göre yirmi yıldır, Fransız işgalinden itibaren, Türkler her türlü kültürel haklarından mahrum bırakılmışlardır. Okullarda Türkçe eğitimi meflûç bir hale getirilmiş, tarih derslerinde ise anavatan tarihi yerine karışık ve hatta bazen de zararlı şeyler öğretilmiştir. Oysaki Hatay'ın temiz ve coşkulu gençliğine *"istikbâl için en büyük bir kuvvet kaynağı ve dayanağı olacak çocuklarına anavatan sevgisini ve Türk tarihinin büyüklüğünü, Atatürk'ün bir milleti nasıl kurtardığını aşılacak lâzımdır. Yeni Türk harflerini bütün halka öğretmek için bir zamanlar Türkiye'de yapıldığı gibi millet mektepleri açmak suretiyle geniş halk tabakasına öğretmek vakit geçirilmeden yapılması gerekli işlerdendir."* Hatay'da köyler çok geri bir durumda olup, Hatay Kültür Bakanlığı köy okullarına özel bir önem vermelidir. Dağlıoğlu ayrıca Hatay'da Türkiye'de olduğu gibi (Tevhid-i Tedrisat) esasını kabul etmeyi de Türk kültürünü kökleştirmek için zarurî görmektedir. Bu çerçevede Dağlıoğlu'nun Hatay'ın kültürel sorunları hakkındaki tespitlerini, aynı zamanda Türkiye'nin Hatay'ın geleceği için beklentisi olarak da görmek mümkündür.

D-Atatürk'ün Ölümünün Hatay'daki Yansımaları

Atatürk'ün hastalığı, ilk ciddi belirtilerin ortaya çıktığı 1937 sonlarından itibaren Türk devlet adamları tarafından hem kamuoyu ve basından hem de dış dünyadan gizlenmiş veya hafif gösterilmeye⁹⁰ çalışılmıştır. Öyle ki Ahmet Emin Yalman 7 Ağustos 1938'de Tan'da *"Türk Kalb ve Ruhlarını Birleştiren Sevgi Bağları"* başlıklı bir makale yazmış ve Atatürk'ün son Hatay buhranı sırasında yapmaması gereken bir şeyi yaparak seyahate

88 *Ulus*, 2 Kasım 1938.

89 Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Hatay'ın Kültür Çehresi", *Kurun*, 7 Kasım 1938.

90 31 Mart 1938 tarihli Cumhuriyet'te Riyaseticumhur Genel Sekreterliği'nin yayınladığı resmî tebliğe yer verilmiştir. Tebliğde, kuvvetli bir grip geçiren Atatürk'ün tamamen iyileştiği, Prof. Fiesenje'nin Atatürk'ün sağlığında *"ehemmiyete şayan bir vaziyet olmadığını tesbit ederek"* ülkesine döndüğü ifade edilmiştir. Yine, *"Bütün memleket, Şefin iadei afiyetinden doğan sürür içinde..."* Cumhuriyet, 3 Nisan 1938.

çıktığını yazmıştır⁹¹. Bu makale nedeniyle Tan gazetesi üç ay süreyle kapatılmıştır. Atatürk'ün hastalığının dış dünyadan gizlenmesi,⁹² Hatay konusunun gündemde olması ve Türkiye'nin bir yönetim zafiyeti içine düşebileceği izlenimi verilmek istenmemesindedir.

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefat haberi⁹³ kısa sürede Avrupa⁹⁴, Asya⁹⁵ ve Ortadoğu'ya⁹⁶ yayılmıştır. Türkiye'deki gazeteler de 12 Kasımdan itibaren günlerce Dünya basınında yer alan Atatürk'ün ölümünün yankılarına yer vermişlerdir⁹⁷. Doğuda ve Batıda çıkan bütün gazetelerde, söz birliği etmişçesine Atatürk'ün yeni Türkiye'yi kuran bir dahi olduğu, Balkan barışının kurucusu⁹⁸ ve mücadelesinin Asya ulusları için de bir örnek olduğu ifade edilmiştir. Türk ulusal basınında Dünya basınından alıntılar yanında, Atatürk'ün ölümünün yeni bağımsızlığını kazanmış olan Hatay'daki etkilerine de geniş yer verilmiştir.

İlk dikkat çeken, Türkiye'de yayınlanan gazetelerde Atatürk'ün ölümünün Hatay'ın her tarafında ifadesi imkânsız derecede üzüntü uyandırdığına⁹⁹ ilişkin haberlerdir. Cumhuriyet gazetesine göre: "Ölüm haberinin yıldırım hızıyla Hatay'ın her tarafına yayılmasından itibaren çarşılar kapanmış, bayraklar matem alâmeti olmak üzere, yarıya indirilmiştir. Kadın, erkek, çoluk çocuk binlerce insan Büyük Kurtarıcının hazin ölümü karşısında teessür yaşları dökmektedir. Hatay'da cins ve mezheb farkı olmaksızın bütün halk tasviri imkânsız bir teessür içindedir. Ana vatani kurtaran ve onu yeni baştan kurduktan sonra öz Türk yurdu Hatay'ı da istiklâl kavuşturan Atatürk'ün hatırası her Türk gibi her Hataylının da ebediyen kalbinde saklanmıştır."¹⁰⁰ Görüldüğü gibi Hatay'daki ilk tepki İstanbul'dan hiç farklı¹⁰¹ olmamıştır. Gazetelere göre, Hatay'ın bütün camilerinde olduğu gibi kiliselerinde de Atatürk için dua edilmiştir¹⁰². Atatürk'ün vefatından on gün sonra bile hâlâ yerli ve yabancı bütün dairelerde bayraklar yarıya çekilmiş; sinema, tiyatro gibi eğlence yerleri kapalı kalmıştır. Halk, Hatay ve Ankara radyolarından Atatürk'ün hayatına ve büyüklüğüne

91 Tan, 7 Ağustos 1938.

92 Mithat Aydın, "Atatürk'ün Son Hastalığı", *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, C.II, Sayı:12, 2006.

93 Atatürk'ün vefatı radyodan hem Türkiye'ye hem de 11 dilde yapılan yayınla dünyaya duyurulmuştur. *Ulus*, 17 Kasım 1938.

94 11 Kasım 1938 tarihli *Akşam* ve *Tan* gazeteleri, Fransa İçişleri Bakanı Albert Sarraut'un Paris Soir'de gazetesine yazdığı "Atatürk'ün ölümü Fransa için de çok acıklıdır." ifadesini kullandığı makalesine yer vermektedir. Zamanlama açısından *Paris Soir* gazetesinin akşamları yayınlandığı veya 10 Kasım günü 2. Baskı yaptığı düşünülebilir. Avrupa gazeteleri için: Nurcan Toksoy, "Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle ilgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı. 37-38, 2006; Melek Çolak, "Atatürk'ün Vefatı ve Macaristan'daki Yankıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, AKDXYK Yayını, C.XIX, Sayı.53, Kasım 2003; Melih Tınal, "Atatürk'ün Vefatının Bulgaristan Kamuoyundaki Yankıları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi AİİTE Yayını, C.XV, Sayı.31, 2003.

95 Atatürk'ün vefatı üzerine yayınlanan resmî tebliğden sonra aynı gün, her kıtadan pek çok ülkeden taziye telgraflarının çekildiği görülmektedir. Bilal Şimşir, *10 Kasım Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014, s.132 vd.

Ayrıca, Mevlüt Çelebi, "Atatürk'ün Ölümünün Türk Dünyasındaki Yankıları", *Atatürk Haftası Armağanı*, Sayı:32 Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik ve Denetleme Başkanlığı Yayını, Ankara, 2005, ss.19-30.

96 Nurcan Toksoy, "Atatürk'ün Vefatının Balkanlar ve Ortadoğu Basınındaki Etkilerinin Türkiye'deki Akisleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, Sayı: 2, 2010.

97 Keza Dışişleri Bakanlığı Türk elçiliklerine 11 Kasım günü buldukları ülkelerde yayınlanan önemli, önemsiz bütün gazete ve dergilerde yayınlanan yazıları on beş gün içerisinde toplayıp, tasnif ve tercüme ederek bakanlığa göndermeleri talimatını vermiştir. Şimşir, *a.g.e.*, s.169.

98 *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938.

99 *Ulus*, 14 Kasım 1938; *Tan*, 14 Kasım 1938; *Akşam*, 14 Kasım 1938.

100 *Son Telgraf*, 14 Kasım 1938; *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938; *Ulus*, 14 Kasım 1938.

101 *Ulus*, 11 Kasım 1938; *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1938.

102 *Son Telgraf*, 14 Kasım 1938; *Cumhuriyet* 14 Kasım 1938; *Ulus*, 14 Kasım 1938. 12 Kasım tarihli Hatay gazetesinde ise hoca, papaz ve hahamin birlikte yas tuttuğu belirtilerek her din ve mezhebin bu acıya katıldığı belirtilmiştir. Esin Dayı, *a.g.m.*, s.814.

ilişkin yapılan yayınları ilgiyle ve gözyaşlarıyla¹⁰³ takip etmeye devam etmiştir. Diğer taraftan Antakya halkı TBMM'nin 11 Kasım 1938'deki toplantısına ait görüşmeleri radyo başında izlemiş, Hatay Devlet Reisi ve Hatay Meclisi tarafından yeni seçilen İsmet İnönü'ye tebrik telgrafları çekilmiştir¹⁰⁴.

Atatürk'ün nâşî 19 Kasım 1938'de Ankara'ya nakledilmiş ve 21 Kasım 1938'de otuz iki devlet ve Milletler Cemiyeti temsilcilerinin¹⁰⁵ de katıldığı bir törenle Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrine nakledilmiştir. Hatay Başvekili Abdurrahman Melek, Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen ile birlikte törene katılmak istediklerini ancak Ankara'nın Hatay Millet Meclisi'nden bir heyet gönderilmesini uygun gördüğünü¹⁰⁶ yazmasına ve Hatay gazetesinin Ankara'ya gidecek heyetkilerin isimlerini yayınlamasına¹⁰⁷ rağmen, gazetelerde Ankara'daki törene katılan heyetler¹⁰⁸ içinde Hatay heyetine rastlanılmamıştır. Bu durumda Hatay heyetinin törene katılmadığını¹⁰⁹ değil, olsa olsa gazetelerde yer alan "yabancı heyet"lerden sayılmadığını ve tıpkı Türkiye'nin diğer illerinden gelen üçer kişilik heyetlerden biri olarak kabul edildiğini düşünmek mümkündür. Muhtemeldir ki Türk devlet adamları, törene katılan yabancı devletler nazarında gereksiz bir Türkiye-Hatay ayrılığı algısı yaratmak istememiş olmalıdır.

Atatürk öldüğünde Hatay'da yayınlanan ve ulusal bir duruşu olan gazeteler arasında, Hatay Gazetesi, Yeniğün¹¹⁰ ve bu gazetenin Arapça nüshası olarak yayınlanan El-Yevm'ül Cedid, Hacivat-Karagöz ve Atayolu¹¹¹ dikkat çekmektedir. Türk ulusal basını bu gazetelerden Hatay ve Haliç'te yapılan yayınların varlığından söz etmiş fakat çoğunlukla Yeniğün'de yayınlanan makalelere yer vermişlerdir.

18 Kasım 1938 tarihli Cumhuriyet'in 4. Sayfasında "Şark komşularımızın acımıza karşı gösterdikleri teessürler" başlığıyla Atatürk'ün ölümünün Hatay, Suriye ve Lübnan'daki etkileri haber yapılmıştır. Habere göre "Hatay gazeteleri bütün sütunlarını büyük acıya tahsis etmektedir". Cumhuriyet gazetesi, Yeni Gün gazetesinin yazarlarından Bekir Sıtkı Kunt'un¹¹² "Teessürümüz ve Tesellimiz" başlıklı yazısı yanında yine aynı gazeteden Besim Tecer'in¹¹³ satırlarını başlıksız olarak yayınlamıştır. Ulus gazetesi ise Hatay'da millî hareketin ilk günlerinden itibaren çıkmakta bulunan "Yeni Gün" gazetesinde yayınlanmış bulunan Selim Çelenk'in yazısına "Atatürk'ün istiklale kavuşturduğu mesut diyardan gelen bir ses olarak aynen alıyoruz"¹¹⁴ takdimiyle yer vermiştir. Yeni Gün gazetesi yazarları, Türk ulusal basınındaki yazarlar gibi Atatürk'ten "Büyük ve ebedî Şef, Ulu Şef, Ebedî önder, Türk'ün Büyük Atası, Kurtarıcısı ve En büyük Türk" olarak söz etmişlerdir. Bu yazarlar makalelerinde, Atatürk'ün ölümüyle Türklerin öksüz (veya yetim) kaldığı, insanlığın en büyük evlâdını¹¹⁵

103 Son Telgraf, 21 Kasım 1938.

104 Tan, 14 Kasım 1938; Akşam, 14 Kasım 1938; Ulus, 14 Kasım 1938.

105 Ulus, 22 Kasım 1938. Ayrıca Suriye manda yönetimi ve Düyunu Umumiye temsilcileri de törende bulunmuşlardır.

106 Melek, a.g.e., s.80.

107 Esin Dayı, a.g.m., s.818. Gazeteye göre heyette, Vedi Karabay, Hamdi Selçuk, Bahri Bahadır, Seydi Oğuz, Cevat Abalı, Muri Aydın, Kamil Ziyerik, Zeynelabidin Cilli, Agab Davidyan Hikmet Celaldan bulunmaktadır.

108 Hatay'ın, Dışişleri Bakanlığında önceden hazırlanan ve 20 Kasım 1938'de güncellenen bir listede 3 kişiyle törene katılacağı belirtilmiş ise de sonraki sayfalarda yer almadığı görülmektedir. Şimşir, a.g.e., s.411 ve 425

109 İstanbul'daki törenlere Hatay Erginlik Cemiyeti'nin katıldığı haberi: Cumhuriyet, 22 Kasım 1938.

110 Türkiye'deki gazetelerde Yeni Gün olarak yazılmıştır.

111 Olcay Özkaya Duman, a.g.e., s.46 vd.

112 Bekir Sıtkı Kund, Hatay Millet Meclisi üyesi olup, 14 Kasım 1938 tarihli tutanakta Divan kâtabi olarak görev yapmaktadır. TBMM Arşivi, Hatay Devleti Belgeleri, Dosya 8., Zabıtname, 10.11.1938/14.11.1938

113 Cumhuriyet, 18 Kasım 1938.

114 Ulus, 18 Kasım 1938.

115 10 Kasım 1938 Son Posta'nın sürmanşeti: "Türk Milleti Ulu Şefini İnsanlık Büyük Evlâdını Kaybetti",

kaybettiği ve Türk ulusunun onun aydınlattığı yoldan gitmeye devam edeceği ifadelerine yer vermişlerdir. Selim Çelenk'in yazısında yer alan "17 milyon Türk bir günde öksüz kaldı... 17 milyon Türk bundan sonra kimin için ağlıyacak... En mesut insanlar, senin yaşadığın zaman ölenlerdir..." cümleleri Falih Rifki Atay'ın 11 Kasım 1938'de başlıksız yayınlanan¹¹⁶ makalesinden alınmış görünmektedir. Yine "Senin için doğduk, senin için yaşadık, senin için öleceğiz" cümleleri de Hasan Ali Yücel'in önce 11 Kasım 1938'de Ulus'ta¹¹⁷ ve daha sonra diğer gazetelerde yayınlanmış duygu yüklü şiirsel yazısından alınmıştır. Güçlü bir anlatımı olan Bekir Sıtkı Kunt ise "Beşerî acı ve teessürlerle ona matem tutmak yeter mi, bütün tabiat dile gelse, deryalar çuşu huruş eylese, yıldırımlar birbirini kovalasa yeridir"¹¹⁸ diyerek adeta bir sagu dizesiyle Hatay'ın acısını ifade etmiştir. Yazar ayrıca Türklerin kendilerine bir teselli bulduklarına ilişkin inancını da açıklarken Atatürk devrimlerinin etkisine vurgu yapmıştır: "En büyük tesellimiz şudur: Atatürk aramızdan ayrıldı. Fakat, ölmez eseri çelik kalelerden daha sağlam olarak dimdik ayakta duruyor. Atatürk izmihlal içinde yeryer istilâya uğramış, harab, geri bir vatan parçası yerine, şerefli milletine hür, müstakil, modern ve müreffeh bir vatan bırakarak öldü, asıl mühimi kafalarımızda ve kalblerimizde inkılâbın sönmez ateşini yaktı ve bu ateşin mes'ud ışığını gördükten sonra öldü." Besim Tecer de yine Yeni Gün'de yayınlanan bir yazısında, "Türk'ün Büyük Atası, Kurtarıcısı aramızdan çekildi. O, ışıldayan nur söndü. Elimizde onun çırağından yaktığımız meş'aleler kaldı. Artık rehberimiz de o meş'alelerdir"¹¹⁹ diyerek Atatürk fikirlerinin ölümünden sonra da örnek alınmaya devam edileceğini ifade etmiştir.

Ulus gazetesine göre, İskenderun'da çıkan Hatay gazetesi de çok sayıda yazıyla Atatürk'ün dehâsından söz etmekte, hayatını anlatmakta, Türkiye'nin uğradığı acının ıstırabını ortaya koymaktadır. Yine İskenderun'da çıkan Haliç gazetesi, Büyük ölünün hâtırasını taziz eden yazılar neşretmektedir. Hatay gazetesinde Atatürk'ün ölümü ile ilgili çıkan yazılar hakkında yapılmış bir çalışmaya bakarak, bu gazetenin haberlerinin ve makalelerinin çok önemli ölçüde İstanbul ve Ankara basınına takip ederek¹²⁰ hazırlandığını söylemek mümkündür.

Türk ulusal basınında Atatürk'ün ölümü nedeniyle Hatay'da yapılan törenler ve tören konuşmalarına da yer verilmiştir. Ulusal basında yer alan gazeteler, Hatay Millet Meclisi'nde yapılan törene ilişkin haberi 18 Kasım 1938'de¹²¹ yayınlamıştır. Oysaki Hatay Millet Meclisi önce 10 Kasım 1938'de toplanmış, ancak Atatürk'ün ölümü nedeniyle oturum 14 Kasım Pazartesiye ertelenmiştir.¹²² 14 Kasım 1938'de Abdülğani Türkmen başkanlığında toplanan Hatay Millet Meclisi'nde toplantı yeter sayısının olduğu görülmüş ve ilk sözü Devlet Reisi Tayfur Sökmen almıştır.

Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen, Mondros Mütarekesi'nin acı ve karanlık günlerinde Türk milletinin anavatanda maruz kaldığı istila ve felakete dikkat çekerek Atatürk'ün kurtarıcı ve devlet kurucu yönüne işaret ederek sözlerine başlamıştır. Bu çerçevede

116 Falih Rifki, *Ulus* 11 Kasım 1938; *Akşam*, 11 Kasım 1938.

117 Hasan Ali Yücel, "Güneş Battı", *Ulus*, 11 Kasım 1938.

118 *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938.

119 *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938.

120 Hemen dikkat çeken tekrarlar şunlardır: Hasan Ali Yücel'in Ulus'ta 14 Kasım 1938'te "Unutulmaz Levhalar" başlıklı yazısı; *Cumhuriyet*'in 11 Kasım 1938'de yayınladığı "Atatürk'ün Son Günleri" başlıklı yazı; *Akşam* 14 Kasım 1938'de yayınlanan Bulgar Slova gazetesinin baş yazarı T. Kojaharof'un yazısı, (18 Kasım 1938 Ulus'ta ve 21 Kasım'da Kurun'da yayınlanana Piyer Dominik'in "Cenazenin basında bekleyen Türkiye Kuvvetli ve dirilmiş canlı bir Türkiyedir" başlıklı yazısı, Hatay gazetesinin 15 ve 16 Kasım'da yayınladığı, "Atatürk'ün Dilinden Kendi Hayatı" da muhtemelen 11 Kasım 1938 Kurun'da yayınlanmış olan yazıdır.

121 *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938; *Son Telgraf*, 18 Kasım 1938; *Akşam*, 18 Kasım 1938; *Tan*, 18 Kasım 1938.

122 TBMM Arşivi, *Hatay Devleti Belgeleri*, Dosya 8., Zabıtname, 10.11.1938/14.11.1938.

Atatürk'ün en büyük idealinin Türk istiklal ve cumhuriyetinin mimarı olan Türk milletini muasır medeni milletler seviyesine yükseltmek ve dünyada saygı duyulur bir hale getirmek olduğunu ifade etmiştir. İşte Tayfur Sökmen, 10 Kasım Perşembe günü radyo ve ajansların pek acı ve pek hazin bir haber olarak öğrendiği ölümü büyük halâskârın dünyaya vedası olarak tanımlamıştır. Tayfur Sökmen “*bu acı ölümle Türk vatani babasını, ulu şefini, insanlık büyük evladını kayıp etmiştir*” diye devam ettiği konuşmasında “*Türk milletinin ve medeniyet aleminin*” duyduğu elem ve teessürün sınırsız olduğunu belirtmiştir. Sökmen, konuşmasında bu teessürün ancak Atatürk'ün büyük eserlerine sahip çıkılması ve koyduğu prensiplere bağlı olunması şartıyla giderilebileceğini söylemiştir. Hatay Devlet Reisi, “*Anavatanın bulunmaz bir parçası büyük halâskârın son eseri olan Hatay'da*” Atatürk'ün eserlerinin ve prensiplerinin daima takip edileceğini ve Hatay'ın hayat ve istiklalini bu prensiplerin gerçekleşmesinde bulacağını sözlerine eklemiştir. Tayfur Sökmen, Atatürk'ün ölümsüz olduğunu ve onun ruhundan feyz aldığını, bağımsız Hatay Devleti'nin Atatürk'ün büyük dehasıyla nasıl kurulduğunu belirtmiş ve Atatürk'ün mütarekeye karşı millî kurtuluş hareketini başlattığında Hatay'da da mücadelenin başlamış bulunduğunu ifade etmiştir. Sökmen'in konuşmasına göre, Hataylılar 1920'de Atatürk'e bir telgraf çekerek Misak-ı Millî'ye dâhil olduklarını bildirmişlerdir. Sökmen, Atatürk'ün 1923'te Adana seyahati sırasında söylediği “*Kırk asırlık Türk yurdu düşman eline kalmaz*” sözünün Hatay'ın bağımsızlığının en büyük teminatı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, 1936'daki TBMM konuşmasında Hatay'ın “*millî bir dava*” olduğunu söyleyen Atatürk'ün yenilmez azmiyle 1938'de Hatay'ın bağımsız olduğu belirtilmiştir. Konuşma Türk milletine ve Doğu dünyasına taziye sunulmasıyla sona ermiştir.

Türk ulusal basınına göre, Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'den sonra Antakya mebusu ve başkan vekili Vedi Karabay da bir konuşma yapmıştır¹²³. Gazetelerde rastlanmayan Vedi Karabay'ın konuşma metni Hatay Millet Meclisi tutanağında yer almaktadır. Başkan Vekili Karabay, yirminci medeniyet yüzyılının başını döndürecek mucizeler yapan, mucizeleriyle, eserleriyle ebedileşen Atatürk'ün ölmeyeceğini ifade etmiştir. Vedi Karabay, tarihe intikal eden Atatürk için her Türk'ün kalbinde tunçtan türbeler yapıldığını, insanlık yaşadıkça onun da yaşayacağını söylemiş ve Tayfur Sökmen gibi Karabay da Atatürk'ten sonra İnönü'nün seçilmesini isabetlilik ve kadirşinaslık saymıştır. Daha sonra “*Hatay istiklal ve hürriyetinin en büyük remzi ve Ata'nın en lâyemûtî (ölmez) eserlerinden*” saydığı meclisi Atatürk'ün hatrasına hürmeten ayakta beş dakikalık saygı duruşuna davet etmiştir¹²⁴.

Ulusal basında daha sonra söz alan milletvekillerin de Atatürk'ün kaybindan dolayı milletin duyduğu üzüntüleri ifade ettiği belirtiliyorsa da yalnızca İskenderun mebusu Hamdi Selçuk'un nutkuna yer vermişlerdir¹²⁵. Oysa Hatay Millet Meclisi'nde o gün Hamdi Selçuk'tan başka, Cevad Abalı, Nuri Aydın, Agob Davidyan da birer konuşma yapmışlardır¹²⁶. Kemalist Hatay Gazetesi'ni çıkaran¹²⁷ Hamdi Selçuk oldukça etkileyici bir konuşma yapmıştır:

“Aziz arkadaşlar: En büyük insanı, en büyük Türk'ü, en büyük mürşidi, en büyük kurtarıcıyı, en aziz ve en müşfik babamızı kayıp ettik... Dört günden beri üç yüz bin Hataylı bu aziz babaya ve en büyük kurtarıcıya gözleri kanayarak ve kalbi parçalanarak ağlıyor. Hudusuz bir acımız ve sönmez bir ızdırabımız var. İçimiz Anayurddakilerden daha fazla yanıyor. Ve onun başımızdan çok erken ve birdenbire ayrılmasının boşluğunu daha çok

123 *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938; *Son Telgraf*, 18 Kasım 1938; *Akşam*, 18 Kasım 1938; *Tan*, 18 Kasım 1938.

124 TBMM Arşivi, *Hatay Devleti Belgeleri*, Dosya 8., Zabıtname, 10.11.1938/14.11.1938..

125 *Tan*, 18 Kasım 1938; *Kurun*, 18 Kasım 1938; *Ulus*, 18 Kasım 1938.

126 TBMM Arşivi, *Hatay Devleti Belgeleri*, Dosya 8., Zabıtname, 10.11.1938/14.11.1938

127 Olcay Özkaya Duman, *a.g.e.*, s.89.

duyu(yo)ruz. Onun en son eserinin sa'adetlerini henüz tatmaya başlamıştık. Bu saadete ebedi bir zehir ve hicran karıştı." Hamdi Selçuk, daha sonra hastalığının en ıstıraplı zamanında bile Hatay'ın kurtuluşu için çalışan Atatürk'ün, "velud dehasının ışığıyla" aydınlıklar yarattığını ifade etmiştir. Konuşmasının devamında: "Öksüzdük. O bize baba oldu. Bizi... esaretten hürriyete o kavuşturdu. 'Hatay'ı kurtarmadan ölürsem gözüm açık gider' demişti. Hangi ahvâl ve şerait içinde olursa olsun dediğini mutlaka yapan bu en büyük kurtarıcı, kurtardığı Hatay'ın aylarca devam eden kurtuluş bayramını gördü¹²⁸... O; Hatay diye bir vatan ve Hataylı diye yeniden bir millet yarattı"¹²⁹ diyen Hamdi Selçuk, Atatürk'ün yarattığı Hatay'ın en parlak tarafının, "Kendilerini din ve mezheb farklarından dolayı yekdiğerinden ayrı gören bu yurdun sakinlerini" kaynaştırması olduğunu belirtmiştir. Hataylıların Dünyada görülmedik bir şekilde dört ay içinde "duyguda bir, emelde bir, gayede bir, sevinçde ve kederde bir; ahenkli bir millet manzarası..." arz etmesinin sebebi ise Atatürk'ün üflediği "aziz kudsi ruh"¹³⁰ tur. Hamdi Selçuk da Türkiye'deki gazetelerde pek çok meslektaşının yaptığı gibi bir fevka'l-beşer lider olarak Atatürk tasviri¹³⁰ yapmıştır. Hatip konuşmasını Hatay halkının peygamberlerine atıfta bulunarak sürdürmüştür: "O, şimdiye kadar gelmiş olan büyük insanların en büyük hasletlerini nefsinde cem' etmişti. İsa gibi insan, Muhammed gibi dilberdi. En büyük insanıyetci ve en büyük sulhcü idi."¹³¹ Hamdi Selçuk konuşmasını, yakın zamana kadar kanlı çatışmalar yaşanan Hatay'a kardeşlik getiren Atatürk'e bağlılıkla bitirmiştir.¹³²

Hatay Millet Meclisi tutanağına göre daha sonra Kırıkhan mebusu¹³³ Cevad Abalı bir konuşma yapmıştır. Abalı, "cihan Türklerinin ve dünyanın ma'sum ve mazlum milletlerinin de rehberi" olan Atatürk'ün ayrıca dünya barışının temelini atarak kainatın sempatisini kazandığını belirtmiştir. Atatürk'ün Dünyayı hayretler içinde bırakarak enkaz içinde yeni bir Türkiye kurduğunu ifade etmiştir. Bu yaratıcılık ona göre Atatürk'ün "ulvî şahsında tecelli eden orijinal vasıflarla, kararlarındaki emniyet ve sür'atden" ileri gelmektedir. Abalı'ya göre "Kılıç, fikir ve idare adamı" olmasaydı modern Türkiye ve onun uluslararası kıymeti olmaz; "belki Hatay da bugünkü refah ve sa'âdetine kavuşamazdı". Görüldüğü gibi Abalı Atatürk'ü bütün mazlum ve masum milletlerin rehberi olarak yad ederken Onu Hatay'ın varlığı ve istikbalinin de yegane kaynağı olarak düşünmüştür. Nitekim Abalı Kırıkhan'da Atatürk'ün bir heykelinin yapılmasını teklif ederek Hataylılar için düşüncesindeki Atatürk'ü ölümsüzleştirmek istemiştir.

Cevad Abalı'dan sonra mebuslardan Antakya mebusu¹³⁴ Nuri Aydın söz almıştır. Nuri Aydın, "Büyük ölünün" dünyadan ayrılışını takip eden dört günden beri Onun meziyetlerini yalnız Türklerin değil bütün medeniyet 'âleminin dile getirdiğini belirtmiştir. Aydın, söylenen bütün sözlerin yeni Türkiye'nin kuruluşuna ve müstesna bir kişilik olan

128 Tan, 18 Kasım 1938; Kurun, 18 Kasım 1938; Ulus, 18 Kasım 1938. Bu satırlardan sonraki cümleler gazetelerde yer almamaktadır.

129 Türkiye'deki gazetelerde de Atatürk'ün bir millet yarattığı vurgusu oldukça sık kullanılmıştır. René Pinon, "Türklerin babası Atatürk", Cumhuriyet, 7 Aralık 1938; Kurun, 13 Kasım 1938; Cumhuriyet, 13 Kasım 1938, Medeni Hukuk doğenti Hıfzı Veldet (Velidedeoğlu) "Atatürk yeni bir millet yarattı" demek hiçbir zaman mübalağalı olmaz diyecektir.

130 Örneğin, "O yaratıcının emirleri şimşek gibi çakıyordu ve biz onları yıldırım hızıyla yapıyorduk. Ondaki ne ilâhi kudret ve ne anlaşılmaz cazibe idi? Bir bakışta dize getiriyor ve bir okşayıştta alınımızı göklere değdiriyordu." Hasan Reşit Tankut, "Atatürk Ölür mü?" Son Telgraf, 14 Kasım 1938. Ya da "O, bir cihandır, dolaşmakla bitmez. O, bir esrarlı dairedir, içinden çıkılmaz. O, bir ilâhî muammadır, anlaşılmaz!" Cumhuriyet, 30 Kasım 1938. Sözler Kurtuluş Savaşı başında Ankara valiliği yapan Yahya Galip'e aittir.

131 TBMM Arşivi, Hatay Devleti Belgeleri, Dosya 8., Zabıtname, 10.11.1938/14.11.1938..

132 TBMM Arşivi, Hatay Devleti Belgeleri, Dosya 8., Zabıtname, 10.11.1938/14.11.1938.

133 Mehmet Tekin, Hatay Devleti Reisi Tayfur Sökmen, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını, Antakya 2002, s.86.

134 Mehmet Tekin, a.g.e., s.86.

Atatürk'ün yapmış olduğu işlerin büyüklüğüne ilişkin olduğuna işaret etmiştir. Atatürk'ün subay olmasından itibaren Türk milletinin acılarına çareler düşündüğünü, "istibdâdla" mücadele ettiğini belirten Nuri Aydın, onun askerî başarılarına ayrı bir önem atfetmiştir. Ayrıca "*hayatını Türklüğün yükselmesine vakfetmiş olan*" Atatürk'ün her türlü güçlüğü yenerek muazzam bir Türk devleti kurduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Balkan Antantı ve Sadabat Paktına dikkat çeken Aydın, diğer konuşmacılar gibi Atatürk'ün barış yanlı politikalarına vurgu yapmıştır.

Meclisin Müslüman olmayan vekilleri de Atatürk'ün ölümü hususunda duyulan acı ve üzüntüyü paylaşarak duygu birlikteliği içinde olmuşlardır. Bu meyanda söz alan Ermeni mebuslardan Agop Davidyan'ın konuşmasında Hatay Millet Meclisi'nin diğer mebuslarının vurguladığı noktalar tekrar edilmiştir. Atatürk'ü "Şarkın Büyük Atası" olarak gören Davidyan şunları söylemiştir: "*Aziz arkadaşalar; Atatürk'ün ölümü hepimizde çok acı çok derin bir yara açtı. İnsanlığı seven sulhu seven ve hakikaten Şarkın bir Ata'sı olan büyük şefin ufûlünden (güneş gibi batışından) duyduğum tesiri huzurunuzda ifade ederken bütün Hataylıların onun gösterdiği nurlu yolda devam edip gideceğimizi burada tekrarlamayı vazife bilirim*"¹³⁵.

Hatay'da Atatürk'ün ölümünden sonra yapılan çeşitli törenlerde hem ona hem de fikirlerine saygı ve bağlılık gösteren ifadeler dikkati çekecek bir şekilde kullanılmıştır. Atatürk'ün vefat haberinin alındığı ilk günlerde Hatay Halk Partisi'nde yapılan bir toplantıya devlet reisi Tayfur Sökmen de katılmıştır. Toplantıda hazır bulunanlardan Ali Zahur ile Nesip Arsöz söz almışlar ve "*Eti Türkleriyle Uğuz Türklerinin eski devrin kötü siyaseti yüzünden kardeşliklerini ihmal ettiklerini yeni idare ile ve Büyük Atamız'ın yüksek irade ve irşatlarıyla her türlü ihtilâfın bertaraf edildiğini söylemişlerdir.*" Bundan sonra, devlet reisi Tayfur Sökmen "*en tehlikeli günlerde Adana'da yurdu korumak için ilk defa olarak Eti ve Uğuz Türkü Hataylıların elele verdiklerini...*" belirtmiştir. Sökmen sözlerine devamla "*Atatürk'ün kurduğu ve hediye ettiği Hatay devletinde hurafelerin yeri yoktur. Hatay'da Hıristiyanlık, Araplık, Alevilik, Ermenilik diye bir şey yoktur, Hataylı vardır... Biz maziden kalma bir şey bilmiyoruz. Birbirimize sarılarak dil, din mezhep farkı gözetmeden Büyük Atamız'ın işaret buyurdıkları yolu takip edecek ve yurdumuzun saadetine çalışacağız*"¹³⁶ diyecektir. Bu konuşmalarda görüldüğü gibi Hataylıların "Eti Türkleri" olduğu şeklindeki görüş burada benimsenmiştir. Ayrıca Tayfur Sökmen'in "*Hatay devletinde hurafelerin yeri yoktur*" sözü de "*Hayatta en hakiki mürşid ilimdir*" veczesinin ve anlayışının farklı bir söyleniş şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atatürk'ün ölümü sonrasında Antakya'da Atatürk büstü önünde yapılan tören de Türkiye'deki gazetelere yansımıştır. Habere göre Cumhuriyet meydanında öğrenciler ve halktan on binlerce kişi toplanmıştır. Atatürk'ün çok büyük bir kaide üzerine konulan büstünün etrafı çiçeklerle kaplanmış ve çevresine altı meşale¹³⁷ konulmuştur. Saat 14.00'te Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen, Türkiye'nin Hatay'daki fevkalade murahhası Cevat Açıkalın, Albay Şükrü Kanatlı, Başkonsolos Fethi Denli, Hatay Meclis Reisi Abdülgani Türkmen, Başvekil Abdürrahman Melek ve vekiller, mebuslar ve parti erkânı tören yerine gelmiştir. Sökmen gözyaşları arasında kendi elleriyle abideye çelenk koymuştur. Sonra ismi anılan protokolün diğer mensupları, okullar ve halk tarafından yüzlerce çelenk konularak abide bir gülistan haline gelmiştir. Bandonun İstiklal Marşı ve Şopen'in Matern Marşı'nın çalınmasından sonra alanı hiçkırıklar ve gözyaşı seli kaplamıştır. Meydanda hiçkırıklar

135 TBMM Arşivi, *Hatay Devleti Belgeleri*, Dosya 8., Zabıtname, 10.11.1938/14.11.1938.

136 *Ulus*, 16 Kasım 1938.

137 Türkiye'deki bütün törenlerde de Atatürk'ün na'sı başında altı oku temsilen altı meşale yakılmıştır.

arasında “ah Atatürk”ten başka hiçbir ses işitilmemiştir. Törende Vedî Bilgin, Besim Tecer ve Zekeriya Gökaytaç birer konuşma yapmışlardır. Hatipler, “Atatürk'ün dehâsından, büyük eserlerinden ve Hatay'ı istiklâl saadetini kavuşturmasından” söz edip, Hatay halkının duyduğu minnet, şükran ve derin acıya tercüman olmuşlardır. Nutuklardan sonra on binlerce kişi hep bir ağızdan “Atamızın izinde yürümeye and içiyoruz!” diye bağırmıştır. Daha sonra üç dakikalık saygı duruşunda bulunulmuş ve abidenin çevresindeki altı meşalenin yakılmasından sonra bir geçit resmi yapılmıştır. Tören sona ermesine rağmen halk anıt önünden ayrılmak istememiştir¹³⁸.

Ulus gazetesi, Antakya'daki törenin hangi tarihte yapıldığını açıklamamıştır. Ancak uygulama şekli bakımından Türkiye'dekinin aynısı olmasına bakarak 21 Kasım 1938'de yapıldığını düşünmek mümkündür. Antakya'daki tören, başlangıç saati, konuşmacı sayısı ve diğer bütün yönlerden Türkiye'de Dahiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Refik Saydam tarafından yayınlanan ve 16 Kasım 1938'de gazetelerde yer alan¹³⁹ tamime uygun olarak yapılmıştır.

E-Sonuç

Hatay, Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'den ayrı kalmanın yarattığı sorunlar ve belirsizliklerle çalkalanmıştır. Fransız manda yönetimi döneminde bölgenin etnik ve dinî farklılıkları, demografik yapısının değiştirilmeye çalışılması, yeni çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hatay, Lozan Barış Antlaşması'yla anavatanın dışında kalmakla birlikte, Suriye'de Fransız manda yönetiminin sona ermesinden sonra, diplomatik yolla Hatay sorununa müdahil olmaya başlamıştır. Bu ise Türkiye'nin 1921 Ankara İtilafnamesi'ne doğru mekanizmalar koydurduğunu göstermiştir.

Atatürk Hatay'ı hiçbir zaman unutmamış olmakla birlikte, revizyonist devletlerin saldırgan ve yayılcı politikalar izlemesinin Avrupa'da yarattığı endişeleri de kullanarak, yeni, uygulanabilir, gerçekçi çözüm yolları üretmiştir. 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle Lozan Barış Antlaşması'ndaki Boğazlar statüsünün değiştirilmesi, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bu yoldaki ilk başarısı olup, Hatay sorunuyla daha fazla ilgilenmesini de kolaylaştırmıştır. Bu süreçte diplomatik yollarla çözüm aranmakla birlikte, gerekirse askerî müdahalenin de yapılabileceği mesajının Fransa ve Suriye'ye verilmesi sağlanmıştır. Atatürk'ün yatakta istirahat etmesi gerektiğine ilişkin doktorların önerilerine rağmen hayatının son yılında yaptığı Mersin seyahati ve askerî geçit resmi bu amaca yöneliktir. Sağlığını hiçe sayarak Hatay için mücadeleye devam etmesi¹⁴⁰ kimsenin dikkatinden kaçmamıştır.

Türk ulusal basınında 1938'de en önemli dış politika konusu Hatay olmuştur. Gazetelere yansıyan haberlerden, Atatürk'ün ve Türkiye'nin bir taraftan Hatay halkının Türkiye'ye yakın durmasını sağlayacak politikalar geliştirdiği, diğer taraftan muhatapları Fransa ve Suriye'nin muhtemel itirazlarına hazırlık yaptığı anlaşılmaktadır. Hatay'daki her gelişmenin Ankara'dan çok yakından izlendiği ve ince bir diplomasiyle yönlendirildiği görülmektedir. Türkiye'nin dış politikası, Hatay'ın 1938 sonlarına doğru Suriye'den ayrı bir devlet haline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Hatay bağımsız bir devlet olduktan sonra yönünü

138 *Ulus*, 28 Kasım 1938.

139 Tamime göre kısaca, 21 Kasım'da Atatürk'ün na'sının Etnografya Müzesine nakledileceği gün bütün Türkiye'de saat 14'te protokol ve halk Cumhuriyet meydanlarında toplanacak, İstiklal Marşı ve Şopen'in Matern Marşı çalınacak, üç konuşma yapılacak, üç dakikalık saygı duruşu sonrası altı meşale yakılarak geçit resmiyle tören sona erecektir. *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938.

140 *Ulus*, 16 Kasım 1938, *Cumhuriyet* 16 Kasım 1938. Atatürk kendisine istirahat önerenlere “Ben hiç uyumayayım. Yeter ki büyük millet rahat uyuyabilsin” cevabını vermiştir.

tümüyle Türkiye'ye dönmüş, Atatürk devrimlerini ve Türkiye Cumhuriyeti yasalarını olduğu gibi kabul etmeye devam etmiştir. Türkiye, bağımsızlık, ulusal egemenlik, cumhuriyet, demokrasi isteği, laiklik, kadınlara toplumsal ve siyasî haklar sağlama, çağdaşlık, ulusal kültürü geliştirme ve bilimsel eğitim gibi alanlarda yapılan devrimlerle Asya ve Afrika modernistleri kadar, Hatay için de örnek olmaya başlamıştır.

Atatürk'ün ölümünün Hatay'da da Türkiye'deki kadar derin bir teessür uyandırdığı, Türk ulusal basınına yansıyan haberlerden izlenebilmektedir. Hatay halkı dinî ve etnik farklılıkları ne olursa olsun, Cumhuriyetin on beşinci yılı kutlamalarına katıldıkları gibi, Atatürk'ün ölümünde de birlikte yas tutmuşlardır. Hatay'da yapılan törenler, Atatürk'ü anma nutuklarındaki ifadeler hem üzüntü, hem de Atatürk devrimlerine bağlılık içermektedir. Atatürk'ün Ankara'da Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrine konulduğu 21 Kasım 1938'de Hatay'da yapılan tören ise Türkiye'nin her hangi bir ilindekinden farksızdır. Hatay yönetimi bir Türkiye vilayeti gibi Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Vekaleti'nin tamimine uyarak bir tören düzenlemişlerdir. Çünkü Ortadoğu coğrafyasında Hatay yönetiminin de nihai amacı Türkiye'ye katılmak olmuştur. Nitekim Hatay Meclisi ve Hataylıların Atatürk'ün ölümü karşısındaki hissiyatı, Hatay'ın Anavatan'a katılması ile sonuçlanacak amaç ve duygu birlikteliğinin bir ifadesi olarak görmek mümkündür. Diğer taraftan Ortadoğu'nun hâlâ çatışmaların bitmediği bir coğrafya olduğu düşünülürse, Atatürk'ün bu sorunu II. Dünya savaşı öncesinde çözmüş olmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

F.Kaynakça

1. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Kurun

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Ulus

Yeni Sabah

2. Kitaplar

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, AKDTYK AAM Yayını, C.I. , TTK Basımevi 1997

Kocatürk, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992

Melek, Abdurrahman, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, AKDTYK TTK Yayınları, Ankara 1991

Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul 1973

Sökmen, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, AKDTYK TTK Yayınları, Ankara 1992

Şimşir, Bilal, *10 Kasım Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014

Tekin, Mehmet, *Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını, Antakya 2002

Tekin, Mehmet, *Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları*, AKDTYK AAM Yayını, Ankara 2009

3.Makaleler

- Asker, Ahmet, “Misak-ı Millî’ den Anavatan’a: Sancak Meselesi ve Çözümü”, *Yeni Türkiye Misak-ı Millî Özel sayısı*, sayı: 93, 2017.
- Akseki, Cengiz, “Atatürk’ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansıması (1938-1939)”, *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, C.II, Sayı:12, 2006.
- Aydın, Mithat, “Atatürk’ün Son Hastalığı”, *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, C.II, Sayı:12, 2006.
- Çelebi, Mevlüt, “Atatürk’ün Ölümünün Türk Dünyasındaki Yankıları”, *Atatürk Haftası Armağanı*, Sayı:32 Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik ve Denetleme Başkanlığı Yayını, 2005.
- Çolak, Melek, “Atatürk’ün Vefatı ve Macaristan’daki Yankıları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, AKDITYK Yayını, C.XIX, Sayı.53, Kasım 2003.
- Dağıstan, Adil-Sofuoğlu, Adnan, “Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)’ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XXI, 2005, Sayı 61.
- Dayı, Esin, “Hatay Gazetesi’ne Göre, Atatürk ve Atatürk’ün Vefatının Hataylılar Üzerindeki Tesirleri”, *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005.
- Köni, Hasan, Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. I, Sayı:4, 1989.
- Sarınay , Yusuf, Atatürk’ün Hatay Politikası-I- (1936-1938), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XII, Sayı: 34, 1996.
- ....., “Atatürk’ün Hatay Politikası-II- (1938-1939)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*”, C. XII, Sayı:35, 1996.
- Tinal, Melih, “Atatürk’ün Vefatının Bulgaristan Kamuoyundaki Yankıları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi AİİTE Yayını, C.XV, Sayı.31, 2003.
- Toksoy, Nurcan, “Avrupa Gazetelerinde Atatürk’ün Ölümüyle ilgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı. 37-38, 2006.
- Toksoy, Nurcan, “Atatürk’ün Vefatının Balkanlar ve Ortadoğu Basınındaki Etkilerinin Türkiye’deki Akisleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, Sayı: 2, 2010.

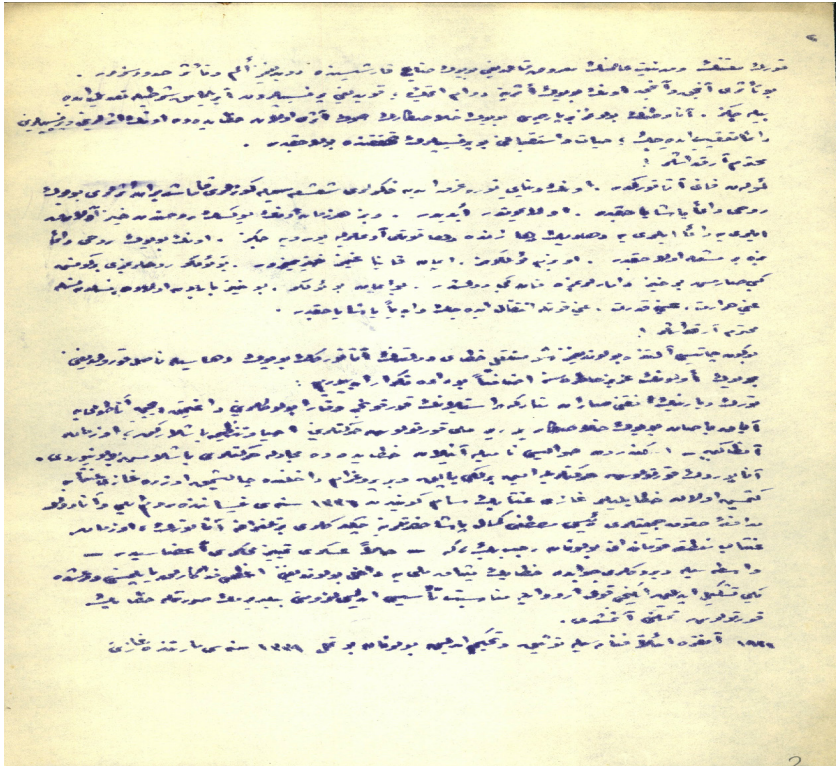
4.Tez

- Olçay Özkaya Duman, *Sancaktan Devlete Hatay Basını (1921-1938)*, Yayınlanmamış doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Isparta 2013

5. Arşiv

- TBMM Arşivi, *Hatay Devleti Belgeleri*, Dosya 8., Zabıtname, 10.11.1938/14.11.1938

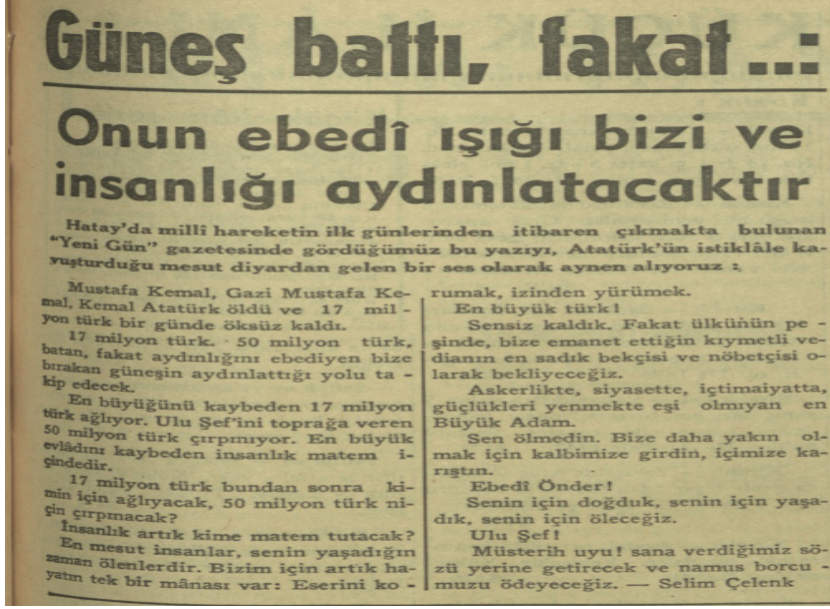
G.Ekler

EK 1: Hatay Millet Meclisi'nin 14 Kasım 1938 Tarihli Zabıtname Sayfası (Toplam 10 Sayfadır)

EK 2: Cumhuriyet 1 Şubat 1938.

EK 3: Ulus, 18 Kasım 1938

EK 4: Cumhuriyet, 26 Mart 1938

EK 5: Cumhuriyet 12 Mayıs 1938

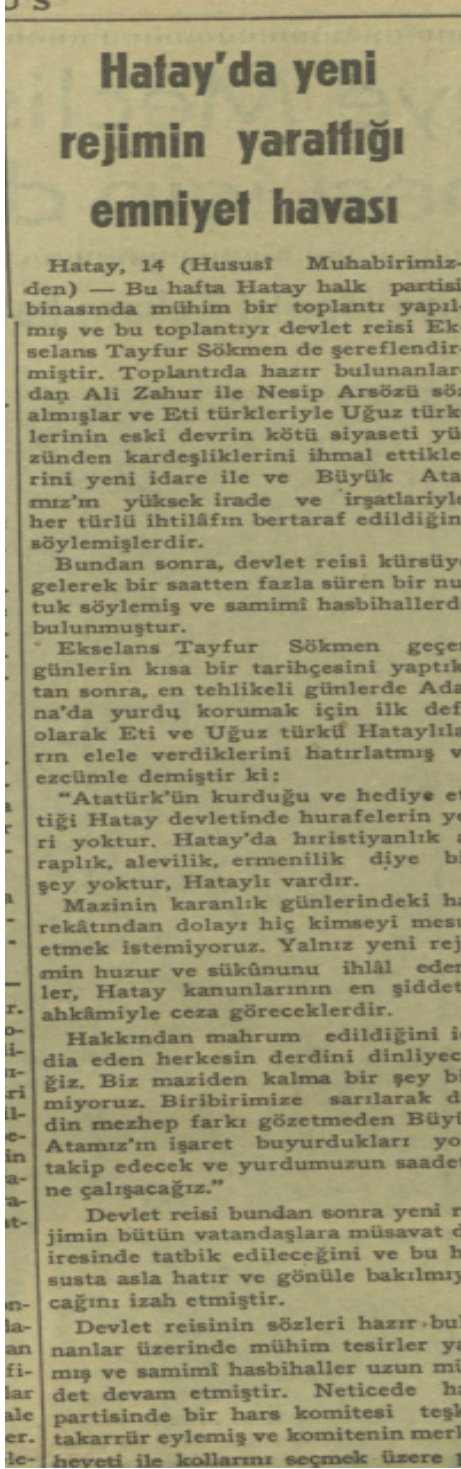
EK 6: Cumhuriyet 8 Temmuz 1938

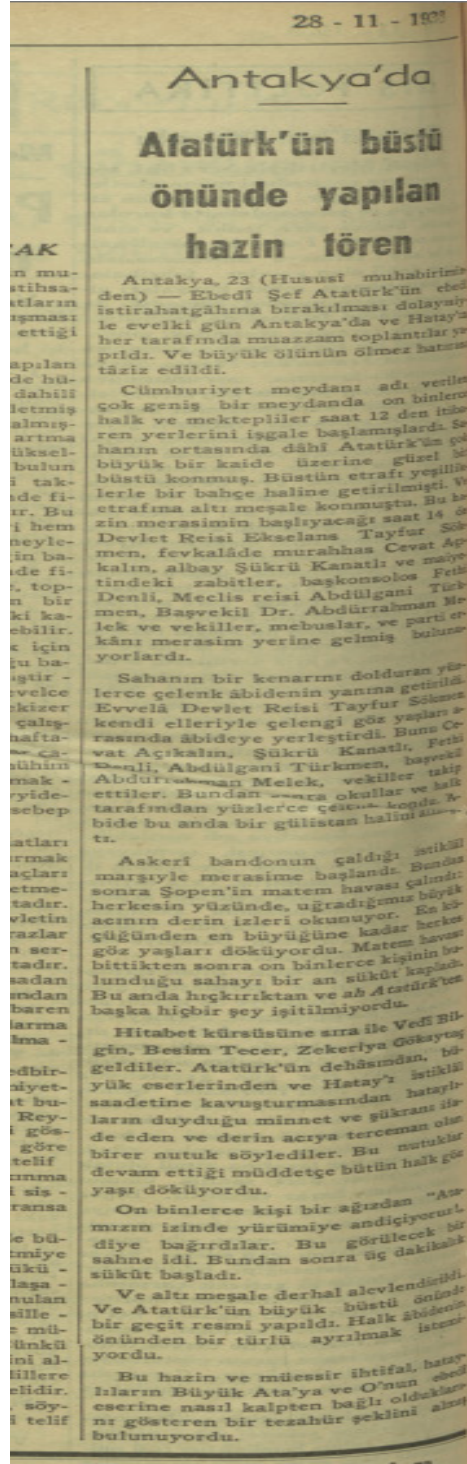
EK 7: Kurun, 9 Eylül 1938

EK 8: Tan, 14 Kasım 1938

EK 9: Ulus 16 Kasım 1938

EK 10: Ulus 28 Kasım 1938